Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقیب الله سالک

ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم ---------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

لیکوال ---------------------------- نقیب الله سالک

اشاعت ---------------------------- اگست ، ۲۰۱۴

شمېر ---------------------------- پنځۀ سوه (۵۰۰)

کمپوزر ---------------------------- نقیب الله سالک

نظر ثا ني ---------------------------- فرهاد محمدغالب ترین

ټایټل ---------------------------- زاهد امین زاهد

بیعه ---------------------------- دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ---------------------------- دانش خپرندویه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمدلیه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور یونیوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د ليکوال پۀ حق کښې محفوظ دي

ليکوال

نوم -- نقيب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي ---------------------------- ککي بنو

تعليم --------------- ايم - ايس - سي (اقتصاديات) ،

بي - ايډ

پيشه --- ملازمت

OWNED BY 0300 9792115

موبائل ---------------------------------- 03009792115

ايميل --------------- salekhashimi@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

د ارواښاد میاشرف

او د

ښاغلي درویش دراني

په نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانې نه د

خپلو عروضو اثاثه

را برڅېره کړه-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سلیم قرار صیب د ګټورو ادبي مشورو ډېر شکر ګذار یم ۔

د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترین صیب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فریضو او کورني ضرورتونوسره په دې نیولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ یې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه یې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست یې یو په دوه کړو۔ د ګران رشید جوهر صیب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د لیدلو په وخت په ملا ټپولې یم او په دې کړلېچنې لارې کښې یې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي۔

OWNED BY 0300 9792115

کومولګرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په یوې یا په بلې طریقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته یې د نومونو ذکر کافي ګڼم: دمسازشاهین ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهیر، روح نیاز سیفي ، اصف ککي، فرید پیرخیلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پیرزاده ، ظفر پیرخېلي ،سیف الله شاه سیفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقیاز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدین ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشید جوهر ، عبدالرحمان شاه ساګر ، دلکشور محصور ، غازي سیا ل ، منیب راحل ، زاهد امین زاهد ، سلیم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (رېټائرډ) حمید الله جان ، ډاکټر حارث حمید،انجنیئر محمد نعمان خان ، انجنیئر جنېد خان او محب الله خان ۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲
خپلې خبرې-- ۲۰
اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ ------------ ۲۵
د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ------------------------------ ۲۵
پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰
دویم باب : د علم عروض اصطلاحات ------------------ ۴۵
سېلاب (څپه) -- ۴۵
څج (فشار) --- ۵۲
رکن (غونډ) --- ۵۷
مصرعه -- ۶۱
وزن --- ۶۴
بحر --- ۶۹
دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ------------------- ۷۲
تقطیع --- ۷۲
د تقطیع قاعدې -- ۷۳
څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دودیز بحرونه ------------- ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵

لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶

لومړے ښاخ -- ۸۶

دویم ښاخ -- ۸۸

دریم ښاخ -- ۹۰

څلورم ښاخ -- ۹۲

دویم اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۹۵

لومړے ښاخ -- ۹۵

دویم ښاخ -- ۹۷

دریم ښاخ -- ۹۹

څلورم ښاخ -- ۱۰۲

دریم اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۱۰۶

لومړے ښاخ -- ۱۰۷

دویم ښاخ -- ۱۰۹

دریم ښاخ -- ۱۱۱

څلورم ښاخ -- ۱۱۳

څلورم اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۱۱۵

لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دو یم ښاخ -- ۱۱۷

در یم ښاخ -- ۱۲۰

څلورم ښاخ -- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر ------------------------------ ۱۲۷

لومړے ښاخ -- ۱۲۸

دو یم ښاخ -- ۱۳۰

در یم ښاخ -- ۱۳۲

څلورم ښاخ -- ۱۳۴

پنځم ښاخ -- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه ------------------------------ ۱۳۹

لومړے لنډ رکني بحر ------------------------------ ۱۳۹

لومړے ښاخ -- ۱۴۰

دویم ښاخ -- ۱۴۲

دریم ښاخ -- ۱۴۳

دو یم لنډ رکني بحر ------------------------------ ۱۴۴

لومړے ښاخ -- ۱۴۵

دو یم ښاخ -- ۱۴۶

در یم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر ---------------------------------- ۱۴۹
لومړی ښاخ -- ۱۵۰
دویم ښاخ -- ۱۵۲
دریم ښاخ -- ۱۵۴
اخذ ليک (کتابيات) -- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي لیکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې یې لیکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس لیکلې کېږي ، دغه شان یې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قیصې یا ناول لیکل که هر څو ګران دي خو لوستل یې ډېر اسان دي ، لیکل یې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو یې لۀ هر څۀ نه اسان دي- هم دغه وجه ده چې علمي لیکونه کول هم کم دي او د علمي لیکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بیا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که یو اړخ ته علمي لیکنې کمې دي، بلکه د نثر لیکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته یې لوستونکي هم ډېر زیات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زیاته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معیار او مقدار لۀ رویه غني حیثیت لري -

محترم نقیب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غونډې پۀ یو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروك" سرخط یې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې لیک کړے دے او بیا پۀ پښتو شاعرۍ کښې یې د عروضو مختصر تاریخ بیان کړے دے - مختصر ورته ځکه وایم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به یې ضرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف" وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ ونۀ کړو وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتنانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام ترې لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې خپۀ خوبۍ او خامۍ وي -

OWNED BY 0300 9792115

رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربۍ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې یې ځرګند دلیل دے۔

مصنف د عربی عروضو نه علاوه د ځینې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتیا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځینې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سید د انګرېزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصیل سره بیان کړې دي هغه وايي چې د انګرېزي عروضو(metre) د وزن بنیاد پۀ دوه څیزونو دے؛ یود لفظونو اجزاء او د دوي خفي یا بلند (اوچتېدل) یعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دویم د دوي شمېره (quantity) . جابرعلي سید یې بیا تفصیل بیان کړے دےاو د انګرېزي عروض یو خصوصیت یې دا هم بیان کړے دے چې د زیاتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ یو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف یې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبیلې الفاظ دي ۔ او دا یې هم لیکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطیع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسیموو او دغه کافي ګڼو لیکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکیرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعیت ځرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره یې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البيروني نه علاوه چا د پام ور نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وينا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګريزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلويښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (٢۴،٢۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (٢٧) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پرياث د متقارب هم وزن بحر دے

OWNED BY 0300.9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

١ - د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د څټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ، بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي- حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف –ع– ل ماده وه چې وړباندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ – د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ، دا سراسر بې دليله خبره ده ، پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څۀ هم پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړي شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م – ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ ”ضربت“ چې د خليل پۀ نزد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے پهٔ اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني پهٔ وينا د اخفش مذهب ايراني عروضيانو غوره کړۀ او فاصله يې غېر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دريابونه ور غورزېږي او ورسره يو ځاي کېږي دغه شان پهٔ بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لهٔ يوې لويې مودې نه د زحاف پهٔ اصطلاح کښې ضم شوې ده-

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې پهٔ عربي ، انګرېزي او يوناني عروض کښې بنيادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبريه) چرته چې ځينې عروضي اصول يا ارکان د انګرېزي الفاظ سره اهنګ يو کوي ،د مثال پهٔ توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقيل) د انګرېزی د "city" يا "pity " (تړوکاي رکن) برابر وګڼو چې پهٔ څرګنده صحيح ښکاري خو بيا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " يا"pity " لهجه د "لک" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انګرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زياته اوچته ده -

۷ - د يوناني ژبې پهٔ عروضي نظام يوروپي عروضي نظام اډاېه دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه يو څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼي پۀ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پۀ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزئ شاعر کولرج (Coleridge) يې پۀ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

۸ - د عربۍ شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پۀ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پۀ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه پۀ ډېره احسنه طريقه او پۀ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پۀ عربۍ او فارسۍ او تر څۀ حده پورې پۀ اردو کښې پۀ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پۀ دغه ژبو کښې پۀ دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما پۀ خپل خيال پۀ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لاربښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې،پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امين - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترين خوبشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېرکم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده"-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه- علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه- نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے ؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې پۀ بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښۀ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما پۀ زړۀ کښې د تجسس او تلاش ، د څېړنې او شننې ا زغي مات شول- چې څۀ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوۀ شمېر سېلابونو پۀ دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو پۀ بدلون سره بحر اغیزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړه یکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - پۀ دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې رااېستلې او پۀ شعرونو بۀ مې عملي کولې - پۀ دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتواو د عربی) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې پۀ بنیاد جوابونه رالېږل-

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته پۀ لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه پۀ لاس راغلل- د پښتو د عروضو پۀ لړ کښې ارواښاد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما پۀ خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لۀ دې وجهې که مونږ دا دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان د پښتو "د عروضو اِمامان" وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته "-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم لۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرئ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوشۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، په داسې حال کښې چې په پښتو ادب کښې د نثر په میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا په علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات په یوه تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر په تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زهٔ غواړم چې په عروضو څهٔ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب په لیکلو مې پېل وکړو۔ په دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، راتګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راښولولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راښولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار په موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم په پام کښې ساتلې وې۔

یاده دې وي چې د عربۍ عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه په پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو په رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نهٔ دي کېښولي شوي۔ د اسانۍ د پاره درویش دراني صېب چې په شروع کښې په رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صیب نومونه دې همېشه دپاره په پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي۔

اوس دا کاوش ستاسو په مخکښې دے۔ نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت په معیار څومره پوره پرېووځي ۔ الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب په ګټه ورولي۔ امین۔

په درنښت

نقیب الله سالک

OWNED BY 0300 9792115

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ پۀ مرسته د نظم او د نثر پۀ مینځ کښې توپیر کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خلیل بن احمد بصري دے څوک چې پۀ سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې پۀ بصره کښې زېږېدلے وو او پۀ یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووۀ سوه یو نوي (۷۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه پۀ مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه پۀ خلیل بن احمد مکي هم یادېدلو۔ دے د شروع نه پۀ شاعرئ او موسیقئ زیات مئین وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع پۀ حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خلیل پۀ مکه مکرمه کښې پۀ دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز یې واورېدلو۔ خلیل د اورېدو سره سم اوویئل چې " والله یظهر من هٰذا شيءٍ" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي۔ پۀ دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنیاد پۀ لاس ورغلو۔

خلیل پۀ بازار کښې تېرېدلو چې دۀ د څټک مسلسل اوازونه واورېدل۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقی د مینې لهٔ کبله د دهٔ د خلې نه ووتل چې " والله يظهر من هٰذ ا شيء" معنا دا چې قسم دے لهٔ دې نه به څهٔ راوځي -

د دې علم دپاره د " عروض " نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی پهٔ ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو ا و د مکې مکرمې یو نوم " عروض " هم وو نو ځکه یې دې علم ته عروض اووے-

د عروض نږدے د معروض نه و دے چې تلې ته وایي -اوس د دې علم پهٔ مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه يې ورته عروض اووے-

پهٔ عربی و ییپانګه (لغت) کښې د عروض معنا داسې ده " هغه پلنه لاره چې د دوو غرونو تر مینځ وي "پهٔ داسې لاره خلق د یوهٔ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې دوه کلي بېلوي- نو عروض هم داسې علم دے چې د موزون ا و غیر موزون کلام پېژندګلو راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - په دغه وخت کښې په يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس ا و پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو په توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او په رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات له مخې ټکي په درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسۍ)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب په خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ ا و مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - په شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (٣٥) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

په يو سل او اويا (١٧٠) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې په لټون کښې په بازار کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا پۀ رڼا کښې د عربی ژبې ورو شاعر د نوحٌ زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحٌ څلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسی کښې وړومبې شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول پۀ وزن کښې دے خوبکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان"ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره څرګندېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندی کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنی شنني او څېړنې نه دا خبره هم څرګنده شوې ده چې د کلام الله دېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتّٰی تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورة الکهف پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کښې ، سورة الدهر پۀ منسرخ کښې ، سورة سبا پۀ رمل کښې ، سورة مؤمن پۀ مضارع کښې ، سورة الانفال پۀ بسیط کښې او سورة توبه پۀ وافر بحر کښې دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالٰي هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې پۀ دوي باندې حجت شي ا و د نۀ پوهېدلو بهانه یې نۀ شي پاتې- د عقیدې لۀ رویه قران پاک د الله تعالٰي کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نۀ خو د عقیدې لۀ رویه شعر ویل کېږي ا و نۀ د شعر د تعریف لۀ رویه -

د خلیل عروض د عربۍ ژبې د نزاکت پۀ چاپېریال کښې رازېږېدلي وو- د فارسۍ شاعرانو ، د عربۍ کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسۍ د شاعرانو پۀ ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې پۀ دغه وخت کښې پۀ هندۍ کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نۀ وو- د عربۍ ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او ځپلۍ نۀ شول ولې چې د دواړو ژبو پۀ مزاج کښې ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو پۀ عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه خومره یې چې د عربۍ نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څۀ خو د عروضو علم ګران دے خو څۀ د اردو شاعرانو توجه هم نۀ ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

په پښتو کښې په دیواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دیوانونه ور وبخښل- د پښتو په غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - په هغه وخت کښې د عربۍ او فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه له عربۍ ژبې نه په ډېر څۀ کښې لرې ده ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نۀ شروع کېږي خو د پښنبتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ په یوۀ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه په یوۀ ځاي نۀ شي را تللې خو په پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي په اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو په عربۍ کښې داسې نۀ ده - نو د عربۍ عروض په پښتو کښې ځاي نۀ شول خو بیا هم پښتانۀ شاعران په شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول او فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښکه ترې کار واخلي - پۀ دغو شاعرانو کښې يو دولت لوانړے هم وو څوک چې د پلار لۀ طرفه حسن خېل لوانړے او د مور لۀ طرفه وردګ وو- د دۀ وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نۀ ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجری پورې ژوندے وو - دولت لوانړے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د دۀ پۀ ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې پۀ عربی عروضو باندې برابر وو - دا پۀ پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د دۀ نۀ علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

OWNED BY 0300 9792115

د يوۀ وحدت لۀ اصله
د کثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

پۀ وحدت لۀ هره جوده بېګانه يم
پۀ کثرت کښې د ميرزا پۀ خلۀ ويېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا په کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې په پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان په کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوۀ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

په عروضو د ټینګکار په ترڅ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لۀ چا نه په پښتو کښې ما میزان لید نۀ دے

OWNED BY 0300 9792115

میرزا پۀ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندۀ نۀ شي

هم ما لره یو څو بحره په ډېر مښود راغلي

په دې شعر کښې د دۀ مراد هم دغه څپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سېلاب رکن، د دویم خجن سېلاب رکن ، د دریم خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان په اګاهانه توګه په خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله په لومړي خجن سېلاب ، کله په دویم خجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب ، کله پهٔ دريم خجن سېلاب او کله پهٔ څلورم خجن سېلاب کېښې مصرعې ليکلې دي - د باندينې شعر اوله مصرعه يې پهٔ د ريم خجن سېلاب سره او دويمه مصرعه يې پهٔ دويم خجن سېلاب سره ليکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هڅو شاعري نهٔ بولي لکه چې وايي :

چې چا دے شعر کړے بې ميزانه،بې عروضه
دا هيڅ شاعري نهٔ ده يو څو سپي دي تمېدلي

کاظم خان شېدا

(؟۱۱۳۵ - ؟۱۱۹۳ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربي عروضو سره د پښتو سمون نهٔ خوړلو ته ځينې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وايي - دا خبره د پښتو يو لوي استاد او نازک خياله شاعر کاظم خان شېدا کړې ده - دے وايي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لهٔ اوزانه مختلفه
لهٔ ميزانه منحرفه
پهٔ ميزان باندې س چې راشي
هر کلام ته و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوا له چې پهٔ تقطيع شي
ګهې طعن ګهې تشنيع شي
ا را سته پهٔ قانون نهٔ شهٔ
کا لموزون شهٔ موزون نهٔ شهٔ

(ديوانِ کاظم خان شيدا)

کاظم خان شيدا که پښتو ژبه "بې نظمه ا و بې نظامه" بولي هم ځو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نهٔ دي کړي چې پهٔ عربی عروضو کښې يې د پښتو شعر پهٔ زور د ځايولو هڅه کړې وي - کاظم خان شيدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پهٔ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دهٔ پهٔ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګنديږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نهٔ ده خو "د موزون پهٔ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم پهٔ لاس راځي چې هغه د پښتو د يوهٔ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

د دهٔ شاعرا نه مقام د دهٔ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا دے - دهٔ د ژوند زيانه برخه د هندوستان پهٔ رامپور کښې تيره کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نهٔ دي - کاظم خان شيدا د ميجر راورټي د تحقيق پهٔ رڼا کښې د خوشال خان کړو کيږي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰ -۱۱۸٦ لېږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو په لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا په زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸٦ لېږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم په صورت کښې په عربې عروضو په پښتو ژبه کښې یو وړه "کتاب د پښتو عروض" ولیکلو - په دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه په زیاتولو کښې دا یو مهم ګام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول - میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعرۍ یې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې په دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے
بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د "میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسيٰ هوتک خېل مکمل دیوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ - ۱۹۸۹ عیسوي)

پهٔ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څهٔ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانهٔ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پهٔ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پهٔ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پهٔ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دهٔ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څهٔ نظام جوړ کړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دهٔ پهٔ خبره غوږ ونهٔ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پهٔ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" پهٔ نوم چاپ شوه - د بېلګې پهٔ توګه د دهٔ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا
زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پهٔ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لهٔ یاره تلخ شي

پهٔ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر یې کا

سمندر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې پهٔ یو شمېر بحرونو کښې نظمونه ویئلي دي - سمند ر خان پهٔ خوږه شپېلۍ کښې لیکي چې پهٔ پښتو کښې د هیڅ یوهٔ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پهٔ تله برابر نهٔ دے خو د سمندر خان دا نظر صحیح نهٔ ښکاري ولې چې د دهٔ نه مخکښې پهٔ تول برابر نظمونه ویئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لهٔ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دمیا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لهٔ هغې نه مخکښې دولت لوانړے چې ژوند یې تر ۱۰۸۵ هجري پورې یقیني دے-دولت پخپله وایي چې :

دا وزن دےصحیح پرې وکړه نظر

فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پهٔ تحقیقي تاریخي بنیاد نهٔ وي پېش کړے نو که داسې وي بیا د دهٔ د نظر نهٔ د عروضو انتهایي او شدید ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پهٔ لاندیني عربی بحرونو کښې لیکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستاکه چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې
وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواني دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ
عمره کم

مدید ، لکه د رحمان بابا رح دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لۀ دې سره سره چې څۀ ناڅۀ يې د عروضو پۀ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپيز او خجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لۀ لارې پۀ خپل زاړۀ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ترينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغۀ سخته دفاع کړې ده - پۀ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لۀ دولت لواڼي او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زرې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پۀ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پۀ عربی عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لرې دومره پامور نۀ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دۀ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو دے اول ځل خبر شو چې د عروضو پۀ نوم یو   هم د شعر پۀ دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې ځنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راي ورکړه -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو پۀ دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه پۀ یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب پۀ کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " پۀ نوم چاپ شو -

لکه ځنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو پۀ نومونو کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پۀ پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - پۀ دې لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش دراني داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې پۀ ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو پۀ لړکښې یې عددي کلیات پۀ کار راوستل۔ د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه پۀ اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه۔

د درویش دراني د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده۔ زما پۀ نظر کښې ، د عروضو د ښودلو پۀ ترڅ کښې ښاغلي درویش دراني چې د تدریس کومه طریقه پۀ دې ذکر شوي کتاب کښې پۀ کار اچولې ده هغه " د اسان نه د مشکل پۀ لور" ده۔

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نهٔ صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شېدا او دروېش درانې ، د پښتو پهٔ ځانګړي عروضي نظام باندې ټينګار کرېدے بلکه ورسره يې دغه نظام را برخېره کړے هم دے۔ ډاکټر مجاور احمد زيار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې پهٔ بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (ميټرک سېستم) د پښتو شعر سره اړخ نهٔ شي لګو بلکه څپيز (سېلابي) او څجيز دے۔ موخه (مقصد) يې دا دے چې د پښتو شعر سېلابو تونيک دے۔

OWNED BY 0300 9792115

پروفېسر دانيال مکنزي د لندن پهٔ پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زيار د پښتو شعر پهٔ حقله پهٔ وېلس کښې ډېر کته ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپيز دے او پهٔ عملي توګه يې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو پهٔ سکښت يا تقطيع (scansion) کښې څپيز – څجيز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه يې ويې څج (د ټکي څج) هم پهٔ ګوته کړے دے او د څپې (سېلاب) اوږدوا او لنډوا يې پهٔ پښتو شعر کښې بې نقشه دے۔

نجيب منلي څوک چې فرانس ميشتي پښتو ادبپوه ،ليکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عيسوي پهٔ پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر په حقله يو اوږد ليک رالېږلى وو - د هغه اوږده ليک نه د دغه دريز هم ښکاره کېږي - د دې وايي چې د شپاړسمې پېړۍ په پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴- ۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - په دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - په دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو په پراخه پيمانه له پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کښې ،هم د مفاهيمو په برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو په ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بنې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو په دې کار کښې څهٔ ډېر برياليي نهٔ شول -

د دوي په فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، په دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي په نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر له مخې وره مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سِپلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاء او په پښتو کښې څپه وايي -

تعریف : په یوه ژبه کښې د یوهٔ یا زیا تو غږیزو ټکو هغه ټولګه یا ټوټه ده چې

لهٔ یوهٔ خپلواک یا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

یا لهٔ یوهٔ واوېل او یوهٔ یا څو

بېواکو یا کنسونینتس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

OWNED BY 0300 9792115

یا لهٔ یوهٔ واوېل او یوهٔ

نیمواک یا سیمي واوېل (w,y) ، او

یا لهٔ یوهٔ واوېل ، یوهٔ سیمی

واوېل او یوهٔ یا څو کنسونینتونو

څخه جوړه شوې وي او په یوهٔ ځاي په یوهٔ وخت په یوهٔ وار سا ا یستلو یا د خلې خوځولو نه راوځي - یو خپلواک (واوېل) یواځې هم ځان ته څپه جوړو شي - د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو په ملګرتیا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - یو بېواک یا نیمواک د خپلواک د ملګرتیا نه بغېر ځان ته څپه نهٔ شي جوړو او نهٔ دواړه په ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(diphthong) هم څپه شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سېلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوۀ قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وېنا په مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سېلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سېلاب دے-

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "ښاد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ي" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوۀ سېلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پۀ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نۀ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پۀ مينځ کښې راشي يا د ټکي پۀ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پۀ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکي لکه غرۀ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لۀ ، ته ، ښکار او داسې

نور

دوه سېلابيز ټکي لکه قصه ،

OWNED BY 0300-9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غرې ، غوړې او داسې نور

درې سېلابيز ټکي لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او

داسې نور

څلور سېلابيز ټکي لکه

بريالیتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غړ پوهنه او داسې

نور

پۀ يوۀ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوۀ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځايه راخوځوي
لکه "ځي" د يوۀ سېلاب ټکے دے چې پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےيا لکه چې ، مې ،
دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د يوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سېلابيز دي خو پۀ دغو درو واړوکښې لومړے سېلاب د يوۀ حرف دے-

يو حرکت او دوه حرفونه : دلته يو حرکت د يوۀ حرف لۀ خوځولو پس يو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم يو سېلاب جوړوي يعني د يوۀ حرکت پۀ ملګرتيا کښې لۀ دوو حرفونو هم يو سېلاب جوړيږي لکه سَر ، لَس ، ا وښ ، شين او داسې نور
-

يو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سېلاب کښې يو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرد ، شپون ، وران او داسې نور-

يو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سېلاب کښې يو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، وروست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

يو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سېلاب کښې يو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د يوۀ سېلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دريم حرف باندې د زوَر حرکت دے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس په توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، له یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ له طرفه او کله د شا له طرفه حرفونه په یوه حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې په اتۀ ډوله دي - په دې لړ کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱-	ځو	cv	۲-	ورا	ccv
۳-	ځم	cvc	۴ -	خپل	ccvc
۵ -	ګرد	cvcc	۶ -	شرنګ	ccvcc
۷-	شخوَل	cccvc	۸-	شخوند	cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج یا فشار له مخې)

د وینا په وخت کښې ټول سېلابونه په یوه ډول نۀ ادا کېږي ، په ځینې سېلابونو باندې زور یا فشار راځي او په ځینې باندې نۀ راځي - د سېلابونو تر مینځ دغه فرق په ساده وینا کښې هم ارزښت لري او په منظومه وینا کښې هم - په دې لړ کښې د سېلاب لاندینې دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سپلاب : د وینا پۀ وخت چې

پۀ کوم سپلاب باندې زور یا فشار راځي هغۀ ته خجن

یا دروند سپلاب وایي -

سپک سپلاب : د وینا پۀ وخت چې

پۀ کوم سپلاب باندې زور یا فشار نۀ راځي هغۀ ته

سپک سپلاب وایي -

لنډ او اوږد سپلاب

لنډ سپلاب : لنډ سپلاب هغه سپلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د یوۀ سپلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سپلاب نه علاوه نوره ټول سپلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سپلاب :پۀ یوه مصرعه کښې د خجنو سپلابونو پۀ قطار کښې هغه اخیرنې خجن سپلاب ته وایي چې د دوو یا درو سپلابونو ځاي ونیسي ، او بحر ته هیڅ نقصان هم نۀ ورکوي-

د پښتو پۀ زیاتره بحرونو کښې دا ګنجایش شته دے چې د مصرعې اخیرني یو یا دوه سپلابونه یې کم کړي شي دلته دا اخیر دروند سپلاب ، چې ورته اوږد سپلاب هم وایي ، د دوو یا درو سپلابونو ځاي ونیسي - خلاصه یې دا ده چې د اوږدۀ سپلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه یو یا دوه سپلابونه کم راځي - دغه اوږد سپلاب د پخوانیو او اوسنیو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرئ کښې شتون لري لکه د رحمان بابا د غزل دا دوه بیتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا
زه رحمان دعا سلام په هغه وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سپلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سپلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سپلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سپلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاي په رکن کښې د اورږد سپلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربی او پښتو په سپلاب کښې فرق

د عربی عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي په جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت له وجهې اوس عربی ته هم د سپلاب تصور په ورکړد بد لو دے- د عربی سپلاب په دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راکډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلابه ټکے دے په لومړي سپلاب "س" باندې زوَر دے او په دويم سپلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرک او بل ساکن - په عربی عروضو کښې په سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې په عربی عروضو کښې د سېلاب ځومره وا يا کميت (quantity) ارزښت لري - خو په پښتو کښې د سېلاب کميت نه ، بلکه کيفيت يا څرنګوا (quality) ارزښت لري-

په پښتو کښې "سفر" او "سرور" په وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله يې د عربی عروضو تلې ته واچوونو بيا يې په وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب له يوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب له دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دويم سېلاب له دوو دوو حرفونو جوړ دے - په پښتو کښې دا نۀ شي چې په سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

خج (فشار)

دې ته په فارسی کښې فشار ، عربی کښې خج ، پښتو کښې دروند وا يا زور ا و په انګرېزی کښې (stress/accent) وايي-

د عروضو په اصطلاح کښې خج په يوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وايي يا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار يا عمل ته وايي چې د ژبنی يوونو (واحدونو) په لړ کښې يو ټکے د سا ا يستنې له فشار سره په زيات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت وويئل شي او دغسې يوۀ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا وروبخښي او هم له دې وجهې د ټکي معنا ا و په ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - په پښتو څپيز – څجيز سېستم کښې څج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

څج د ژبنى جوړښتونو يا چاپېريال له مخې په څلور ډوله دے؛

ا – څپيز څج : دغه څج په څپه کښې دننه په حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اوربدل هم په خپل سر اخلي لکه په "سپين"کښې "ي" باندې څپيز څج دے-

٢ – ويي څج (کلمې يا د ټکي څج) :چې د يوې کلمې يا ټکي دننه يوه څپه ، دوۀ واوېل (حرکت) او د سا د فشار په مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور–غ+زور –وي) دے ، په دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي څج تا د کلمې څج لري ، په "کتمل" (کټ – مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي څج لري - که په يوه څپه کښې څج په خپل ټاکلي ځاي رانۀ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوۀ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" پۀ لومړي خج سره ګڼله ، ګره او پۀ دويم خج
سره غو په ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې پۀ دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نۀ شته ، صرف د ټاکلې څپې پۀ ټاکلي ځاي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې پۀ يوۀ عبارت کښې يو توک يا ټکے پۀ زور سره وويئل شي لکه پۀ "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا پۀ "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج پۀ لړ کښې د"جونو" لۀ دوارو څپو (جو-نو) لومړۍ څپه خجنه ده- دلته لۀ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج :چې ديوې غونډ لې(جملې) دننه يو ټکے تر نورو پۀ زيات زور، لوړوالي او فشار سره وويئل شي او پۀ دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -
- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار پۀ وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې پۀ معنا هم غور کوو :

- زۀ چاي څښم

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زهٔ **چاي** څښم
- زهٔ چاي **څښم**

پهٔ اولې جملې کښې خج پهٔ " **زهٔ** " باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پهٔ دويمې جملې کښې خج پهٔ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تهٔ څهٔ څښې ؟ "

پهٔ دريمې جملې کښې خج پهٔ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پهٔ جواب کښې اصرار دے چې "تهٔ چاي مه څښه" -

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ ټکو (کلمو) کښې د وېي خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارهٔ ، تربور - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتنه ، الوتکه ، جنګ ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ ځینو ټکو کښی پهٔ څلورم

سپېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنيزوالي - - -

پهٔ ځینو ټکو کښی پهٔ پنځم

سپېلاب خج راځي -

پهٔ ځینو کښی پهٔ شپږم

سپېلاب خج راځي -

او پهٔ ځینو ټکو کښی د پاي

پهٔ سپېلاب خج راځي لکه پکتیا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ پښتو کښې د نورو ټکو پهٔ مقابل کښې د پایخج ټکي ډېر زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لهٔ مخې خج هيڅ کله لهٔ څلورمې څپې وروستو نهٔ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځهٔ يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نيکاراکووا ، پهٔ پښتو شاعرۍ کښې نهٔ شي راتلې - د ا ر (اصل) لهٔ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پهٔ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پهٔ يوهٔ ټکي کښې پهٔ خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاي ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سپلابيز ټکي دي چې خج يې پۀ لومړي سپلاب دی - اوس که دا ټکي "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سپلاب نه دريم سپلاب ته لاړ شي - پۀ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دريم سپلاب دی او لومړي سپلاب باندې ثانوي خج دی- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دی پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربۍ کښې رکن ا و انګرېزۍ کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سپلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سپلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سپلابونه يې سپک وي - د رکن پۀ خجن سپلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دی چې څلور سپلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سپلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سېلاب لازمي خجن یا دروند وي - په پښتو شاعرۍ کښې زیات استعمال د اوږدهٔ رکن شوے دے-اوږدهٔ رکنونه په شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدهٔ رکنونه یو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي یا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وایو- په لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او یو سېلاب لازمي دروند وي - په پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه په شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم یو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي یا خانه بدله کړي-

OWNED BY 0300-9792115

اوږدهٔ رکنونه (غونډونه)

یاده دې وي چې د نومونو ورکولو په لړ کښې د خجن سېلاب ځاي یا خانې ته کتلي شوي دي - لاندیني قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کاروو ؛

۱-لومړے اوږد رکن |اُ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وایي چې لومړے سېلاب یې خجن دے،او نور یې سپک دي -

۲ - دویم اوږد رکن |ا ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته دویم اوږد رکن وایي چې دویم سېلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دریم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته دریم اوږد رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وایي چې څلورم سېلاب یې خجن دے، او نور یې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو ډېر لږ کښې لومړي دي ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سېلاب خجن دے؟نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وایي چې لومړے سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویئل کېدل)

۲ - دویم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دویم لنډ رکن وایي چې دویم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

۳ - دریم لنډ رکن|۱ ۲ ۳| : ځکه ورته دریم لنډ رکن وایي چې دریم سېلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکره ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب پۀ حقله به دا ووايو چې څنګه مېخونه پۀ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلا ب هم دے چې پۀ خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300-9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱،۲،۳،۴) خاصه دا ده چې پۀ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پۀ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پۀ سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو پۀ اخير کښې پۀ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو رکن زيات نا زيات څلور ځله او کم نا کم يو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافيه وال شعر کوشني ترين (له ټولو ورو) يوون يا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې يو شعر يا بيت جوړوي - يوه بشپړ شعر ته "فرد" وايي - مصرعه د يوه شعري ځېل (دوبيتې ، څلوريزې ، چاربيتې ، غزل ، قصيدې - - -) رغنده ټوک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځينې اولسي شاعران بيت ته کړۍ او مصرعې ته نيمه کړۍ وايي -

په اروپايي ژبو کښې د مصرعې او بيت توپير (فرق) نه شته او کوشني ترين موزون يوون يې هماغه ليکه ده چې په انګرېزۍ کښې ورته (line verse) يا په لنډه توګه (verse) وا يي او د زمونږ يوه بيت يا شعر ته "جوړه ليکې" (verse couplet) وايي چې لا تيني سرچينه يې (versus) ده - د شعر ويي (ټکی) په عربۍ او اريا ني دواړو ژبو کښې شتون لري-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کیدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لۀ تولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده -

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زیار د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو دیواني شعر لنډ ترینه مصرعه اووۀ څپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده حالانکه نن صبا په نوي غزل کښې تر دوو څپیزو ، او په اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر یوۀ غونډ (څلور څپیز رکن) کوشني کیدے شي او په ځینې ځایونو کښې تر یوې څپیزې هم ټوټې مونډلې کیدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپیزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تې اوږدوا یې ځکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور په یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه په ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپیزې ټوټې هم مونډېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

صديق پسرلي تر دوديز(شپاړس ځپيز) بريد وراړو دےاو تر شل ځپيزې او يا هم پورته ښېلګې يې ازمايلې دي - په ازاد قالب کښې اسماعيل يون خپلي مصرعې تر دېرش ځپيزې غځولې دي -

ماته پښپله د غازي سيال صېب يو داسې غزل په ګوتو را دے چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوه سېلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (يو سېلابيزې) مصرعې ته څه پيغام وردننه کول ، مقصد يت او شعريت شاملول که نا ممکن نهٔ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي په لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادريس خان ادريس او د ممتاز اورکزي تر شل ځپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو ځپو غبرګې مصرعې وې (د لسو ځپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل ځپيزو په يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصديت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژورو کښې لۀ ښخېدلو مخکښې ' مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوږۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم پۀ دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے -

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم پۀ دې کاغذ باندې د کرښو پۀ صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو پۀ حرکت کښې ، او د اواز پۀ زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نۀ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نۀ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

اوس د باندیني بحث وضاحت پۀ یوۀ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل "اوچتولو" سره یو ځل پۀ پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره پۀ پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پۀ رابللو چاته ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته څۀ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د ښېړ نيکۀ ګلشن کښې ښۀ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/

دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، څنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هيڅ فکر نۀ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکاړلو عمل کښې رواني هم وه ، پۀ دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نۀ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکاړلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر[۱۵] وو نو اوس بيا مونږ ويئلې شو چې دا غزل پۀ وزن برابر دے-[۱۵،]

اوس که سرے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پۀ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه يا غزلې پۀ اوږدوالي کښې يو برابر نۀ وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سېلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شننې (تجزيې) پۀ وخت که د قلم پۀ رفتار کښې څۀ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکاړل پۀ يوۀ شان نۀ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه پۀ وزن کښې نۀ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پۀ وزن کښې وي نو د دوي پۀ کلام دا مشق ښۀ ښـکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پۀ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلومولو دا ذکر شوې طریقه د پښتو پۀ اوږد رکني بحرونو کښې زیاته کامیابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وایي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پۀ یوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پۀ یوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي -که چرته دا ټا شوے ترتيب پۀ يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي -که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو پۀ دغې جملې کښې بحر راشي او جمله پۀ مصرعې باندې بدله شي -

پۀ هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه پۀ طبعي توګه څرګندېږي- داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - پۀ پښتو کښې پۀ طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ پۀ شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي- دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځۀ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعر کښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پۀ څلورم باب کښې را روان دے -

د وزنونو شمېره

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

OWNED BY 0300-9792115

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت) لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷،۶،۵،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲وزنونو ته پۀ ۴رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلوېښت(۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پېرې بله ا تۀ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ييز رنګا رنګي (لهٔ يوې
څپيزې تر دوه پنځوس څپيزې) ورسره پهٔ پام کښې ونيسو يعنې يو
سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو
يوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې بانديني تجزيه کښې ، زما پهٔ خيال' وزن د بحرسره هم معنې ګڼلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانيو او اوسنيو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بيا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې

تقطیع

په انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - په انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې په یوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوے ترتیب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتیب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو یو خاص او مقرر داسې ترتیب دے چې په یوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتیب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطیع تعریف : د علمِ عروض په اصطلاح کښې تقطیع دې ته وایي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بیا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحیح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطیع تعریف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاې ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاې ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – پهٔ پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي او هر یو حرکت یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – پهٔ پښتو کښی څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - پهٔ خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور " ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "دېر" ټکي "ې" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سېلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ –ساکن ټکے سېلاب نۀ شی جوړو -

۶ – زور ځان لۀ سېلاب

رغوي لکه "زما" ، رڼا ، او ځنګه- پۀ دې درو وارو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ کړے دے-

۷ – ساکن ټکے د ځان نۀ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګلېون نه پس سېلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو کښې "ر"-

OWNED BY 0300-9792115

۸ –کله د یوۀ متحرك حرف نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پۀ مینځینې حرکت پورې ښخ شي او یو سېلاب جوړ کړي لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ –کله د یوۀ متحرك ټکی نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېش حرکت پورې ونخښلي او یو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سېلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي چې پهٔ مصرعه کښې خجن سېلاب بې ځایه شوے خو نهٔ دے۔

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه

رکنونه کارول کېږي ، پهٔ یوهٔ قسم رکن کښې څلور سېلابونه وي چې اوږد رکن ورته وایي اوپهٔ دویم قسم رکن کښې درې سېلابونه وي چې لنډ رکن ورته وایي-

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد

OWNED BY 0300 9792115

رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې یو

سېلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سېلابونه وي - د اوږدهٔ رکن (څلور سېلابیز) خج یا پهٔ لومړي سېلاب ، یا پهٔ دویم ، یاپهٔ دریم ، او یا پهٔ څلورم سېلاب راځي او لهٔ څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را - د لنډ رکن (درې سېلابیز)خج یا پهٔ لومړي یا پهٔ دویم او یا پهٔ دریم سېلاب راځي - د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لۀ دریم سپلاب وروستو نۀ شي
را -

۱۴- د دوو سپلابونو رکن هم
پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شته -

۱۵ - اوږد رکن (څلور څپيز)
کم نا کم يو ځل ا و زيات نا زيات څلور ځله
تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم
څلور ځله او نیمګړے رکن هم څلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زيات نه زيات څلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پۀ قطار کښې
د لازمي خجن سپلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سپلاب راځي او د رکن سپک سپلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سپلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سپلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سېلاب راشي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي -

۱۹ - خج پهٔ خپل ځاي
ټينګ ولاړ وي او يون نهٔ کوي خو اهنګ پهٔ
مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکی چې پهٔ
يواځې ځان هيڅ معنا نهٔ ورکوي بلکه د
بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا
ورکوي ، تل د سپک سېلاب پهٔ توګه

OWNED BY 0300 9792115

کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،
نه ، يې، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکی چې پهٔ
يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن
هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه
، څهٔ ، زهٔ ، ښهٔ ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ
رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن او
د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن د تکرار
نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سېلابیز نیمګړے رکن غواړي -

۲۳ - د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴

| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳

۴| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ |

او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢٧ – د پښتو په ډېرو ټکو کښې
عادي او منطقي خج په اخيرني
سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځهٔ يا
زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو
کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو
داسې ټکي په پښتو شعر کښې نهٔ شي
راتلې ، ولې چې د اوږدهٔ رکن خج تر
څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را -

٢٨ – لهٔ درو سېلابونو کم لاندې
باندې وا دومره غټ تاوان نهٔ لري
لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

OWNED BY 0300 9792115

٢٩ – په خپل عروضي نظام کښې
چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي په هغو کښې دګوتو وهلو
ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم
څوک څهٔ نا څهٔ کول غواړي نو هغه د
بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوهٔ بحر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ پاي کښې نيمګړے رکن وي نو بيا
هغه ورپوره کړے شي يا که پۀ پاي کښې
پوره رکن وي نو بيا هغه نيمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پۀ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پۀ هغۀ
کښې به اهنګ هم وي او لۀ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پۀ تقطيع کښې دا اړينه
(ضروري) نۀ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، يا پېش ته مخامخ پيش او يا زېر ته
مخا مخ زېر راشي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۱ - د تقطيـــــــــــــــــــع
دار و مدار پۀ اواز باندې دے نۀ پۀ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پۀ
پښتو کښې نۀ شته خو که چرته د عربۍ پۀ يوۀ
ټکي کښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او يو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پۀ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب + بَت) او تصوّر (تصو + وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه پهٔ فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربی ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري ( ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - پهٔ دې ټکي کښې دوه واوونه یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې پهٔ ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع پهٔ وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپېژند شي - پهٔ دې لړ کښې د مصرعې لومړي څلورو سېلابونو ته فکر کیږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که څلورم سېلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب يې خجن وي نو پۀ دې مصرعه کښې
لومړے اوږدرکن پۀ کار راو شوے دے-اوس
د څلورو څلورو سېلابونو رکنونه جوړوو که دا
لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د
لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
،که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد
رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن
تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د
لومړي اوږد رکني بحرد څلورم ښاخ مصرعه ده -
لنډه دا ده چې د خجن سېلاب نمبر(شمېر) به
درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلورځله)
به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - پۀ يوې مصرعی باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم
سېلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع پۀ لنډه
رکن (درې سېلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر ۳۸ کاروليې شي - بيا به د لنډۍ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم -

۴۰ - پۀ ځينې ځای کښې پۀ يوۀ شعري ځېل کښې د يوې څپې يا زيا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري ځېل راځي چې لۀ خچپاي سربيت (مطلع) سره شروع شوے وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعر يې پۀ اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښېليزو) مصرعو نه يويو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دريم اوږد ۱۲ رکني بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخيري خجن سېلاب يولسم دے - اوس که يوه مصرعه پۀ يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي او بحر ته هيڅ زيان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل ټولې قافيه دارې مصرعې يولس سيلابه راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا لۀ کومه را پيدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پهٔ هر لوري يې ملك كړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لهٔ قند هاره تر اټكه

۱۲

سر ه يو د ننګ پهٔ كار پټې و اشكار

۱۱

۴۱ - د تقطيع پهٔ كار كښې د ركن
سېلابونه يوځ تر بله لرے او جدا ليكل
كيږي ولې چې د خجن سېلاب پهٔ
پېژنګلو كښې څهٔ ابهام نهٔ شي پا -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دودیز (مروج) بحرونه

بحرونه پهٔ دوه قسمه دي یو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - پهٔ دې باب کښې مې د رکنونو پهٔ قالبونو کښې د سپلابونو پهٔ ځاي اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سپلاب د پاره مې پهٔ هند سه باندې ضمه (ُ) لګولې ده خو د مصرعو پهٔ تقطیع کښې مې صرف پهٔ خجن سپلاب ضمه (ُ) لګولې ده او پهٔ سپکو سپلابونو د نخښې ضرورت نهٔ شته - د تقطیع پهٔ وخت د مصرعې پهٔ اخیري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نیمګړي رکن غورځېدلي سپلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300-9792115

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دویم اوږد رکن دویم اوږد رکني بحر ، دریم اوږد رکن دریم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او پهٔ اخیر کښې یو ځل بیا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر یوهٔ بحر بیا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځهٔ ښاخونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې لومړے سپلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړيږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او پۀ اخير کښې درې سپلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -

اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه څوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړې
زيړے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کاڼے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

OWNED BY 0300 9792113

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره کرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| یا خا ل قه | لمر مې کړه - |

| زي ړے د س | حر مې کړه - |

| ما س وا لۀ | خپل و جود - |

| یا الله کا | فر مې کړه - |

| زۀ د شب نم | څاخ یم - |

| خدا یه !س من | در مې کړه - |

| تۀ سن ګ پا | رس او زۀ - |

| کا نړے ي مه | زر مې کړه - |

| مي نه د ان | سا ن راک ړه - |

| درد یم چا ره | کر مې کړه - |

ا-------نیمګړے رکن

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پۀ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب نۀ شته يعنې د اتم سپلاب ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سپلابونو پۀ ځاي سپک سپلاب راشي نو بحر ماتيږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړيږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درې سپلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سپلابه وي او خجن سپلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

OWNED BY 0300 9792115

خو مې کتلي درته سم نۀ دي لا
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدا يي پۀ زړۀ غلبيل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

ويشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ |۸ ۷ ۶ ۵ |۴ ۳ ۲۱ |

ا لُا خو مې ک ا ت ُلي د ر ته ا سُم نۀ دي ¯ ا

ا تُم شه ګک له ا اُوښ کې مې لا ا تُم نۀ دي ¯ ا

ا غُم د ج دا ا يُي پۀ زړۀ غل ا ببُل ي مه ¯ ا

ا دُا شا نې سي ا خُو نه خو د ا زغُم نۀ دي ¯ ا

ا ښکُ لي مې چې ا وُګو ري مس ا کُا کوي ¯ ا

ا زُۀ به لې و ا ئُي مه دوي ا ګرُم نۀ دي ¯ ا

OWNED BY 0300 9792115

ا زُخم مې دا ا غُي دا مې ع ا لُاج کوي ¯ ا

اسوُ ے د ے م سل ا سُل دا خو مل ا هُم نۀ دي ¯ ا

ا پُوه د ے د مج ا ذُوب پۀ زړګي ا پُوه د ے ښۀ ¯ ا

ا ښکُ لي که ول ا يُان نۀ دي څۀ ا کُم نۀ دي ¯ ا

ا ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ۲ ـ ـ ـ ـ ـ ـ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دريم ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د درو سِپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سِپلابه وي او د دويم ښاخ د مصرعې نه شلور سِپلابه زياته وي - خجن سِپلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي او باقي نوره سِپلابونه يې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهرڅوک چې نۀ دي خريدار ستا
څۀ رنګه ډېر تو د دے چې مې وليدۀ بازار ستا

ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شېرين دے ، نۀ شېرين دےتر ګفتارستا

چا چې تا ته کړے يونظر دے پۀ درست عمر
څو پۀ دنيا پايي نور به تل وي طلبګار ستا

ډېر طبيبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال يې ګوره چې څۀ حال لري بيمار ستا

سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکاروي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې يې لاندې تقطيع کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ُ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ُ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|نُهٔ شته پهٔ دا | شُ هرخوک چې| نُهٔ دي خ ري | دُار ستا (ـ) ـ|

|څُهٔ رن ګه ډېر| تُود دے چې مې| وُ لي دهٔ با | زُار ستا (ـ) ـ|

|ښُه ده سر وې| وُنه ، نهٔ چې | ښُه ده ستا تر| قُ د ه (ـ) ـ|

|شُ هد که شې | رُ ین دے ، نهٔ شې |رُین دے تر ګف | تُارستا (ـ) ـ|

|چُا چې تا ته | کرُے یون | ظُر دے پهٔ درست | عُ مر(ـ) ـ|

|څُو پهٔ دن یا | پاُ یي نور به | تُل وي ط لب ګُار ستا (ـ) ـ|

|ډُېر ط بي بان| رُاغ لل ل که | رُاغ لل ه سې | لُا ړل (ـ) ـ|

|رُا شه حال يې| ګُو ره چې څهٔ| حُال ل ري بې| مُار ستا (ـ) ـ|

|سرُ ل ري خو| شُال در ته پېش| کُش که دې پ | کُار وي(ـ) ـ|

|نُو ره تر دا | څُهٔ چې د چا| سرُ را شي پ| کُار ستا (ـ) ـ|

ا-------۲------۳----نیمګړے رکن

یاده دې وي چې د دې بحر مصرعه ۱۵ سېلابونه لري

خود دغو باندینو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (۱۴) سېلابونه لري

پهٔ دې کښې اخیرې خجن سېلاب (دیارلسم) د اوږد سېلاب پهٔ توګه

کارو شوے دے پهٔ تقطیع کښې د نخښې (ـ) نه دغه مراد دے او

د اخېري ـ نه درې سېلابیز نیمګړي رکن ته اشاره ده -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (ځلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې لیکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزیې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د ځلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايېږي لکه د رحمان بابا دا لاندې شوے غزل -

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابیزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابیزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې یوه غبرګه مصرعه پۀ دې ځلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د ځلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا څوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس یو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان بابا لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به یې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطیع کوم :

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زیان زما نقصان زما ، واړه د یار هجر دے
واړه د یار هجر دے ، زیان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نيسي
بې تا مېوه نۀ نيسي ، باغ زما بوستان زما
زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نۀ لري
بې تا هيڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع :

| ١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ۶ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ | ١٣ ١۴ ١۵ ١۶ |

سُر زما سا	مُان ز ما –	زُارشه ترج	نُان ز ما –
زُار شه تر ج	نُان ز ما –	سُر زما سا	مُان ز ما –
زيُان زما نق	صُان زما –	واُ ړه د يار	هُ جر دے –
واُ ړه د يار	هُ جر دے –	زيُان زما نق	صُان زما –
مُشک زما زعف	ران زما –	ستُا د کو ځې	خُاو رې دي –
ستُا د کو ځې	خُاو رې دي –	مُشک زما زعف	رُان زما –
بُاغ زما بوس	تُان زما –	بُې تا مې وه	نُۀ ني سي –
بُې تا مې وه	نُۀ ني سي –	بُاغ زما بوس	تُان زما –
زړُۀ زما چش	مُان ز ما –	بُې تا هيڅ حال	نُۀ ل ري –
بُې تا هيڅ حال	نُۀ ل ري –	زړُۀ زما چش	مُان زما –

١---- نيمګړے رکن ----- ٢---- نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووۀ سپلابيزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سپلابه راغله - خجن سپلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لۀ سببه د غبرګې مصرعې پۀ اووم سپلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پۀ اووم سپلاب لږ غونډې تم کېږي - لوستو پۀ پيوسته توګه او روانی سره دغه مصرعه لۀ سره تر اخيره پورې نۀ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نۀ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پۀ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سپلاب ځاې ته به يو سپلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پۀ پنځلس سپلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلابيزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم اوږد رکني بحر

دا بحر د دويم اوږدۀ رکن | ا ُ ۲ ۳ ۴ | چې دويم سپلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دريم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ يې د درو سپلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

<u>ا - دويم اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ)</u> : دا بحر د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے-پۀ دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ا ُ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه راځي او بيا پۀ بل ځل د درې سپلابيز نيمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سپلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سپلابونه دويم او شپږم دي - د غازي سيال يو نظم چې عنوان يې دے "کشميربه ازادېږي" پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخيستي شوي دي :

کشمير به ازادېږي
دا خوب به رښتيا کېږي
تر څو به پۀ دا خاوره
دا سرې وينې بهېږي
پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بیرغ به راجوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

| کش مُیر به ا | زا دُې ږ ي – |

| دا خُوب به رښ | تیا کُې ږي – |

| تر څُو به پۀ | دا خُاو ره – |

| دا سرُې وي نې | ب هُې ږي – |

| پۀ دُ غه سرو | لم بُو کښې – |

| ګ لُان به زر | غو نُې ږي – |

| فر یُاد د مظ | لو مُا نو – |

| تر عرُ شه به | ر سُې ږ ي – |

| د خوُین دو لو | پ ټُو نه – |

| بې رُغ به را | جو ړُې ږي – |

|----------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دويم اوږد رکني بحر (دويم ااخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده-پۀ دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ا ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پۀ پوره توګه راځي او بيا پۀ اخير کښې پۀ درې سپلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ يو غزل را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د يار سترګو
زۀ هم د کار سړے کړم د يار سترګو
بې مينې ژوند پۀ مرګ باندې حساب دے
زۀ مړ وم را ژوند ے کړم د يار سترګو
پو هېږ مه چې هيڅ لا هم نۀ يم
ورځمه که يو کړم د يار سترګو
کېد ے شي که و يار ته مې ورخپل کړي
لۀ ځانه خو پرد ے کړم د يار سترګو
چې مات شومه د خپل زړګي پۀ سر کښې
زۀ د اسې يو ا غز ے کړم د يار سترګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندينې توګه تقطيع کوم :

| ١ ٢ ٣ ۴ | ۵ ٦ ٧ ٨ | ٩ ١٠ ١١ ١٢ |

| پر سُد وم لې | و کُړم د | يار ستُر ګو - |

| زهٔ هُم د کار | س ړُے کړم د | يار ستُر ګو - |

| بې مُي نې ژوند | پهٔ مُرګ بان دې | ح سُاب دے - |

| زهٔ مُړ وم را | ژون دُے کړم د | يار ستُر ګو - |

| پو هُې ږ مه | چې هُيڅ لا | هم نُهٔ يم - |

| ور ځُ مه که | يو کُړم د | يار ستُر ګو - |

| کې دُے شي که | و يُار ته مې | ور خپُل کړي - |

| لهٔ ځُا نه خو | پر دُےکړم د | يار ستُر ګو - |

| چې مُات شو مه | د خپُل زړه ګي | پهٔ سُر کښې - |

| زهٔ دُا سې يو | اغ زُےکړم د | يار ستُر ګو - |

١-------٢------نيمګړے رکن

پهٔ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سېلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واړه مصرعې يولس يولس (١١) سېلابونه لري - د دغو مصرعوخجن سېلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله پهٔ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دويم اوږد رکني بحر (دريم ښاخ) : په دې

ښاخ کښې هم هغه دويم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو

دا ښاخ د دې بحر د دويم ښاخ نه په دې وجه بېل دے چې په دې

کښې دغه رکن په پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او په اخير

کښې په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د

مطيع الله قريشي يو غزل چې په هم دې بحر کښې دے ، وړاندې

کوم :

اشنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه

زړګے مې بيا د بل ديدن په طمعه کړه چې ځمه

ستا غم مې غموي که په شهرت مې خفا کېږے

خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه

شپه لاړه د رخصت په اخيستو کښې سپين صبا شو

ته زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه

ما ستا له دره بېرته د تلو لار ليدلې نه ده

دا لار خو تر څه ځايه راته سمه کړه چې ځمه

په تلو کښې يې ويئل چې قريشي بيا به راځمه

خوسترګو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ په رکنونو کښې تقطيع کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

|۱ ُ ۲ ۳ ۴ | ۵ ُ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ُ ۱ ۱۲ | ۱۳ ُ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

اش نُا خپ له| وع دُه ل بڼه | مح كُ مه كړه | چې ځُ مه ¯ |

ازړ ګُ مې بیا | د بُل دي دن| پۀ طُ معه کړه | چې ځُ مه ¯ |

استا غُم مې غ | م وُي كه پۀ | شه رُت مې خ | فا كُې بڼے ¯|

اخپل غُم را ځي انې | واُخ له ما | بې غُ مه كړه |چې ځُ مه¯|

اشپه لُا ړه د | رخ صُت پۀ ا | خیس تُو كښې سپین| ص بُا شو¯|

اتۀ زُل فې را |خو رُې كړه ر | ڼا كُ مه كړ ه | چې ځُ مه ¯|

اما ستُا لۀ د | ره بېُر ته د |تلو لُار لي د | لې نُۀ ده ¯ |

اد ا لُار خو تر | څۀ ځُا یه را | ته سُ مه كړه | چې ځُ مه¯|

OWNED BY 0300 9792115

اپۀ تلُو كښې يې | وي ئُل چې ق | ارې شُي بیا به | راځُ مه¯|

اخو ستُر ګو يې | وي ئُل چې خا | طر جُ معه كړه | چې ځُ مه¯|

ا-----۲---------۳-----نیمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقیطیع پۀ تجربه کښې دا ښکاره شوه چې دویم اوړد رکن درې ځله پوره او پۀ اخير كښې درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې را او خجن سېلابونه يې دویم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پۀ پښتو شعر كښې زيات ليدل كېږي- د ښاخ د اهمیت او شهرت لۀ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لۀ یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم لوستونکي کولې شي چې پخپله يې د تقطیع هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطیع مهارت پهٔ مشق منحصر دے -

ولاړ را ته واعظ دے د جنت پهٔ منارې
وهلې مې تکیه ده د رحمت پهٔ منارې
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قیادت پهٔ منارې
خپل وس پرې حاسدانو ، جابرانو کړ تمام
لا څو نخښې لرو د مروّت پهٔ منارې
بیا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقیب که وي ولاړ د رقابت پهٔ منارې
قراره ! اور چې لګي پهٔ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پهٔ منارې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دویم اوږد رکني بحر (لورم ماخ)

بحر مضارع د عربي عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځي ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي -

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دے چې وزن یې داسې دے :

OWNED BY 0300 9792115

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سېلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترېنه یوه مصرعه را اخلو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

یار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا یم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دویم سېلاب یې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلاتن وزن دے - د مصرعې دویمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سېلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دویم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دویم اوږدۀ رکن (۱ ۲ ۳ ۴) د تکرار څخه جوړېږي- د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷)سېلابیزه مصرعه ده - دا اووۀ سېلابیزه مصرعه چې دوه ځله یوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴)سېلابونو یوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سېلابیزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دریم رکن یې پۀ پوره شکل تکرار کېږي خو دویم او څلورم رکن یې پۀ نیمګړي شکل کښې-اوس د غازي سیال هغه نظم(کشمیر به ازادېږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښأخ کښې دے ، دلته پېش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد یږي
دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره
دا سرې وینې بهېږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې
ګلان به زرغونېږي
فریاد د مظلومانو
تر عرشه به رسېږي
د خوېندو لوڼو نه
بیرغ به راجوړېږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او خجن سېلابونه یې دویم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره خوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پهٔ سانچه کښې ځاي شي - لاندینې پنځهٔ غبرګې مصرعې به پهٔ دې ډول پهٔ لاس راشي -

کشمیر به ازاد یږي دا خوب به رښتیا کېږي
ترڅو به پهٔ دا خاوره دا سرې وینې بهېږي
پهٔ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسیږي

د خوبندو لوپټو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ په رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اکش مُیربه ا زا دُې ږ ي | دا خُوب به رښ | تیا کُې ږي |

ا ترڅُو به په ا دا خُاو ره | ادا سرُې وي نې | ب هُې ږ ي |

اپهٔ دُغه سروا لم بُوکښې | اکُ لُان به زر ا غو نُې ږي |

ا فریُاد د مظ ا لو مُا نو | تر عُر شه به ا ر سُې ږ ي |

ا د خوُبن دو لو ا پ ټُو نه | بې رُغ به را ا جو ړُې ږي |

ا ـــــ نیمګړے رکن ـــــ ۲ ــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځیني نیمګړي رکن

(اتم سېلاب د غورځېدو) لهٔ کبله به لوستو پهٔ اووم سېلاب لږ غونډې ایسارېږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سېلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د وینا پهٔ وخت کښې وروستیني دوه خجن سېلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پهٔ وخت کښې پهٔ سېلاب نهٔ حسابېږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نۀ وه او کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نۀ وو اشنا شوې ، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲ عيسوي) اخون درويزه باباؒ مخزن وو، چې پۀ کوم ادبي صنف کښې يې وو هغې ته نن ازاد نظم وايي او چې پۀ کوم وزن کښې يې وو هغې ته نن د پښتو عروضو "دريم اوږد رکني بحر" وايي (پۀ دې مفروضو باندې بايد چې خبرنې وکړې شي) - د مخزن اتۀ سپلابيزې کرښې د ذکر شوي بحر پۀ دويم ښاخ کښې راځي ، دولس سپلابيزې کرښې يې پۀ دريم ښاخ او شپاړس سپلابيزې کرښې يې پۀ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دريم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دريم سپلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتيا دا ده چې د دې هيڅ يو ښاخ هم نيمګړے رکن نۀ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پۀ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو بحرونو زيات کارو شوے دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د ريم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| پۀ پوره توګه يو ځل راځي او نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور(۴) سېلابه ده او دريم سېلاب يې خجن دے او لومړے ، دويم او څلورم سېلابونه يې سپک دي - دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيالؔ د يوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاو رې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې ورور
تۀ تربور
نيت کښې شته
څۀ فتور

اوس يې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې يې ځايوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې ورُور - |

| تهٔ تر بُور - |

| نیت کښې شتُه - |

| څهٔ ف تُور - |

۱

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه باندې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلابونه لري - اوس چې درې سپلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ريم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دويم ښاخ مصرعه څلور سېلابه اوږده ده، څکه چې په دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي ،او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دريم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل په تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سېلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زيات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍ هم په دې ښاخ کښې ډېره زياته شوې ده - اوس د رحمان باباؒ د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوو چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو په درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غوڅوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو په نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګياه
هيڅ خبر لۀ ځانه نۀ يم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان په خير دې نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حا ل ا حو ا ل د چا تباه

د رحمان بابا ؒ لۀ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۱ ۲ ۳ ُ ۴ | ۵ ۶ ُ ۷ ۸ |

| د دل بُ روا پۀ در ګُاه (ˉ) |

| نۀ حر مُت ل ا رم نۀ جُاه (ˉ) |

| غو ځ وُي مې ا د زړۀ وُلې |

| د چش مُا نو ا پۀ ن ګُاه (ˉ) |

| هوم ره قُ در ا مې هم نُۀ شته |

| ل که قُ در ا د ګُ ياه (ˉ) |

OWNED BY 0300 9792115

| هيڅ خ برُ لۀ ا ځا نه نُۀ يم |

| چې زۀ څُۀ ل ا رم ګُ ناه (ˉ) |

| د رح مُان پۀ ا ځېر دې نۀ شي |

| حال اح وُال د ا چا ت بُاه (ˉ) |

۱ـــــــــــــــــــ۲

د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سپلابه ده ا و خجن سپلابونه

يې دريم او اووم دي ـ که پۀ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه

څرګندېږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل

دے - پۀ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافيه مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او بې قافيه مصرعه اتهٔ (۸) سېلابه ده او بحر ته هيڅ تاوان هم نهٔ دے رسېد - د دې خبرې سپيناوي د پاره به يو ځل بيا لوستونکو ته د اوږد سېلاب ځانګړ تياوې کتل پکار وي -

۳ - د ريم اوږد رکني بحر (د ريم ساخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه دريم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ُ ۴ |

چې دريم سېلاب يې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 9792115

بحر د دويم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سېلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پهٔ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نهٔ لري - خجن سېلابونه يې دريم،اووم او يولسم دي- دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - لهٔ پخوانيو شاعرانو واخله تر ننه پورې پهٔ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پهٔ صورت کښې ډېر زيات ليکل شوي دي ، او نن هم لهٔ ډېرو بحرونو زيات قبول کړے شوےدے - پهٔ دې بحر کښې د رحمان بابا د يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ښائست زما د يار نۀ دي خبرڅوک

که خبرشي پرې به نۀ بردي دغه درڅوک

د دنيا چارې همه واړه فاني دي

برناحقه خاورې نولي پۀ خپل سر څوک

که زما د يار پۀ مخ د چا نظر شي

و بۀ نۀ کاندي بل خوا وته نظر څوک

د ديدن طاقت يې هيچا سره نۀ شته

وافتاب ته نۀ شي برابر څوک

چې ببلتون پۀ سترګو ويني اشنايي کا

د رحمان پۀ څير به نۀ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې

تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| پۀ ښا ئُست زا | ما د يارُ نۀ | دي خ بُر څوک |

| که خ بُر شي | پرې به نُۀ بردي | د غه دُر څوک |

| د دن يُا چا | رې ه مُه وا | ړه فا نُي دي |

| بر نا حُ قه | خاو رې نُو لي | پۀ خپل سُر څوک |

| که ز مُا د | يار پۀ مُخ د | چا ن ظُر شي |

| و به نُۀ کان | دي بل خُوا و | ته ن ظُر څوک |

| د دي دُن طا | قت يې هُي چا | س ره نُۀ شته |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا و اف تُاب ته ا ك نُهٔ شي ا ب را بُر ځوك ا

ا چې بېل تُون پهٔ ا ستر ګو وُي ني ا اش نا يُي كا ا

ا د رح مُان پهٔ ا خپر به نُهٔ وي ا با ه نُر ځوك ا

ا ـــــــ ۲ ــــــــ ۳

۴ - د ريم اوږد ركني بحر (لو رم ـاخ)

پهٔ دې ځلورم ښاخ كښې هم هغه دريم اوږد ركن ا ۱ ۲ ۳

۴ ا چې دريم سېلاب يې خجن وي ، كارو شي خو دا ښاخ د دې

بحر د دريم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې ښاخ كښې دغه

ركن پهٔ پوره شكل كښې ځلور ځله تكرار كېږي نو د دې ښاخ

مصرعه به شپاړس (۱۶) سېلابه اوږده وي - دغاړو اتهٔ سېلابيزې دوې

OWNED BY 0300 9792115

مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لكه د دې بحر نورو

ښاخونو دا ښاخ هم پهٔ اخير كښې نيمګړي ركن ته اړتيا نهٔ لري -

خجن سېلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پهٔ پښتو

شاعرۍ كښې دا ښاخ هم ډېر زيات كارو شوے دے - د خوشال

خان بابا د يوهٔ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه

وړاندې كوم :

همراهانو د دې كوچ وكړ واړه لاړل تر منزله

تهٔ لا كلك پهٔ خوب اودهٔ يې، اې زما دله غافله

لهٔ نيستۍ نه و هستۍ ته لهٔ هستۍ نه و نيستۍ ته

كاروانونه دي چلېږي ، قوافله ، قوافله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا پهٔ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نهٔ شول لهٔ ساحله
چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کاندي لهٔ قایله
پهٔ زیبا ګفتار دې هیڅ تقصیر و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زیبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

|۱ ۲ ۳ ۴| ۵ ۶ ۷ ۸| ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲| ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|هم را هٔا نوا دې کوچ وکړا وا ړه لُا ړل| تر من زُ له|
تهٔ لا کلُک پهٔ اخوب او دهٔ یې اا ي زمُا د	له غا فُ له
لهٔ نېس تُې نه| و هس تُې ته |لهٔ هس تُې نه	و نېس تُې ته
کار وا نُو نه |دي چ لُې ږي |ق وا فُ له |ق وا فُ له
د دن یُا پهٔ |دریاب ډُوبه |د پا یُاب ط |معه و مُه کړه
دا پا یُاب دي |ډې رو غُوښ تي |اخ بر نُهٔ شول |لهٔ سا حُ له
چې ګف تُار کر |دار یې واُ ړه| م وا فُق س |ره یو رُنګ شي
ه له هُر رن |ګه خ بُ ره| ا ثر کُان دي |لهٔ قا يُ له
پهٔ زې بُا ګف |تار دې هُي څهٔ |تق صیر وُ نهٔ |کړهٔ خو شُا له !
که کر دُار دې |هم زې بُا وه |چار به وُ لې |وه مش کُ له

۱ـــــــــ۲ــــــــ۳ـــــــــــــــــــ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د څلورم اوږدۀ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې څلورم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دویم او دریم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوڅلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دویم اوږد رکني بحر درې سېلابیز نیمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل پۀ تکرار سره مصرعه نۀ شي پوره کولې - د دې رکن پۀ څلورم سېلاب باندې خج وي نو پۀ نیمګړي رکن کښې دا اخیري (څلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه یې نیمګړے رکن | ۱ ۲ ۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | یوځل پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ درې سېلابیز نیمګړي شکل کښې راځي - د دې نیمګړي رکن یې خجن (څلورم) سېلاب غورځېږد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ یوۀ (څلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سیال یو غزل چې پۀ دې ښاخ کښې دے ،ترینه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیاله ! پۀ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

|۸ ۷ ۶ ۵ |۴ ۳ ۲ ۱|

ور که شه دا	زن د ګي -
دا بې لۀ تا	زن د ګي -
څۀ به څوک ناز	پرې وک ړي -
نۀ شوه د چا	زن د ګي -
زۀ د ه غې	زن د ګي -
ه غه ز ما	زن د ګي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا ته پرا نُس	تې غې ږه ـ
چا نه خ فُا	زن د ګي ـ
وا يه تې رُې	ږي خن ګه ـ
سيا له پۀ تُا	زن د ګي ـ

ا ـــــ نيمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دويم اخ)

پۀ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پۀ پوره توګه او بل ځل پۀ دريم سپلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم) سپلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پۀ دوو خجنو (څلورم او اتم) سپلابونو باندې ولاړه وي - د دې ښاخ مصرعه يولس (۱۱) سپلابونه لري - پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې ليکلي شوي د جاوېد احسا س د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کيږي :

زما لۀ خلقو ائينه ورکه ده
پۀ ائينه کښې ترې څهره ورکه ده
پۀ افسانه کښې حقيقت ورك شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ حقیقت کښې افسانه ورکه ده
لهٔ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر وروړ د پلارپهٔ ځاي دے مګر
د دهٔ د سر نه خو سایه ورکه ده
اوس مینه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړهٔ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطیع به پهٔ دې ډول کېږي :

|۱ ۲ ۳ ۴| ۵ ۶ ۷ ۸| ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

OWNED BY 0300 9792115

|ز ما لهٔ خُل|قو ا ئي نُه|ور که د ه|
|پهٔ ا ئي نُه |کښې ترې څه رهُ|ور که ده|
|پهٔ اف سا نهُ| کښې ح قي قُت|ورک ش وے|
|پهٔ ح قي قُت|کښې اف سا نُه|ور که ده|
|لهٔ ما هم ستُا|کړې وع دهُ|هې ره وه|
|پرېږ ده که ستُا| نه ب ها نُه|ور که ده|
|ما ته ستر وروُ|د پلار پهٔ ځُاي|دے م ګر|
|د دهٔ د سُر| نه خو سا يُه|ور که ده|
|اوس مي نه هُم|شوه تج ربُه|د اح ساس|

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښې زړهٔ | ورك دے جذ بُه | ورکه ده ⁻|

ا-------۲-------نیمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زیات استعمال کېږي نو د اهمیت لهٔ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع پهٔ خپله وکړي -

تل به پهٔ لار د مېړنو سره ځم
یمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زهٔ هغه نظر نهٔ یمه
چې به پهٔ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نهٔ شي وخت خو نهٔ یم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
ولاړم مستقبل ته د ماضي روایات
زهٔ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زهٔ د پښتون د قافلو سره ځم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اورد رکني بحر (دريم ماخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه يو بحر دے او د اردو مقبول ترينه بحرونو څخه يو دے د علامه اقبالؒ څلوېښت فيصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښې د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغير يا کمي بېشي ته وايي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نيمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زيات کارول کېږي - د بحر رمل يو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (يوه مصرعه کښې څلور رکنونه يا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن يې نيمګړے وي) دے چې وزن يې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم يا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف يې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نيمګړي صورت کښې - د مياشرف يوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترينه يوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو   شوے دے چې هر څلورم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړې صورت کښې -

د دې بحث نه سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پای کښې په درې سېلابيز نيمګړې شکل کښې - د دې نيمګړې رکن يې خجن (څلورم) سېلاب غورځېد   وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې   شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خلهٔ کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتیا نهٔ خوښول سر تهٔ يې امن غوښتو

د انسانیت پهٔ قتلِ عام کښې يې حصه اخیسته

هلته د یوهٔ خدای خدایي نهٔ وه هرې خوا ته خدای وو

مونږ پهٔ یواځې ځان به خدا یه ! ستا نامه اخیسته

ژوند ، د روښانه ژوندانهٔ علامت مونږ به ګڼې

مونږ به شاهینه ! د تاودې سره سره اخیسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهین د غزل تقطیع بهٔ پهٔ دې ډول کېږي:

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| څوم ره پا ګُل | وو چې پهٔ خلُهٔ | کښې يې لم بُه | ا خیس ته - |

| ه غه س ړُي | د تا د شُون | ډو چې بو سُه | ا خیس ته - |

| د ل ته چې چاُ | را س ره وېشُ | د ور څو شپُو | ك ړے دے - |

| ورځ به د دُوي | پهٔ بر خه وُه | مون ږه به شپُه | ا خیس ته - |

| دوي هم رښ تیُا | نهٔ خو ښ وُل | سر تهٔ يې اُ | من غوښ تو - |

| د ان سان یُت | پهٔ قت لِ عاُم | کښې يې ح صُه | ا خیس ته - |

| هل ته د یوُهٔ | خداي خدا يي نُهٔ | وه ه رې خوُا | ته خداي وو - |

| مون ږ پهٔ یوُا | ځې ځان به خدُا | یه ! ستا نا مُه | ا خیس ته - |

| ژوند د رو ښُا | نه ژون دا نُهٔ | علا مت مُون ږ | به ګ ڼي - |

| مون ږ به شا هُي | نه د تاو دُې | س ره س رُه | ا خیس ته - |

۱ ـــــــــ۲ــــــــــ۳ـــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لهٔ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه د کوم اصول لهٔ مخې يوه څپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پهٔ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پهٔ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څهٔ درکړمه ؟
پهٔ مرګ مې هم پهٔ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پهٔ دې کښې هم لا څرګند نهٔ کړي
زما پهٔ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پهٔ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکا ري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پهٔ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پهٔ نيولي قدم
لا يې پهٔ ذهن کښې د کبر زوړ خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم ااخ)

د د ې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووۀ (۷)سېلابه د ه ، دغسې اووۀ سېلابيزې دوې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو پۀ دې څلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترينه جوړه شي - پۀ دې څلورم ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کيږي خو دويم او څلورم ځل نيمګړے تکرار کيږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د ارواښاد طاهرکلاچوي يوۀ غزل ،کوم چې د دې بحر پۀدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترينه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پۀ خيال او پۀ ډار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن

چې لۀ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې د ه د چا د سرو لبانو لمن

چې بې نقابه پۀ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د دعاګا نو لمن

د اژدها او د لړم نيونه نۀ ده ګرانه
خو ډېره ګرانه ده نيو نه د سيالا نو لمن

خوشبويه ځکه دے طاهره ! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پهٔ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پهٔ دې څلورم ښاخ کښې ځاې شي ؛ یا به دا ووایم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نیسم پهٔ خیال او پهٔ ډار ، زهٔ د خوبانو لمن
لکه چې نیسي غریب د با د شا ها نو لمن
اوس د شفق د ناوې لهٔ رخسار وینې څاڅي
چا لګولي ده پرې د سرو لبانو لمن
چې بې نقاب پهٔ ډک زړهٔ د یار دیدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعا ګانو لمن
د اژدها ، د لړم نیونه نهٔ ده ګرانه
خو ده نیونه ګرانه تل د سیالانو لمن
طاهره ! دے خوشبو یه د تا د فکر نسیم
پرې لګېده د حسن د څوګلانو لمن

OWNED BY 0300 9792115

اوس به یې د دې ښاخ پهٔ قالب کښې تقطیع وکړم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

|ني سم پهٔ خیُال|او پهٔ ډار –| |زهٔ د خو باُ | نو ل من – |

|ل که چې نُي |اسيِ غ ریب – | |د باد شا هاُ| نو ل من – |

|اوس د ش فُق |د نا وې – | |لهٔ رخ سار وُي |انې څا څي – |

|چا ل ګکُ و |لي ده پرې – | |د سرو ل بُا | نو ل من – |

|چې بې ن قُاب| پهٔ ډک زړهٔ – | |د یار دي دُن |وک ړ مه – |

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې هٔ اله ۍ که – ا ا د د عا ګا انو ل من – ا

اد اژ د ها ا د ل ړم – ا ا ني و نه نهٔ ا ده ګرا نه – ا

اخو ده ني و ا نه ګرا نه – ا اتل د سيا ګا انو ل من – ا

اطا ه ره دے اخوش بو يه – ا ا د تا د ف ا کر ن سيم – ا

اپرې ل ګې ده ا د ح سن – ا ا د خو ګك ګا انو ل من – ا

ا۔۔۔۔۔۔نيمګړے رکن ۔۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سېلاب د غورځېدو لهٔ مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو پهٔ ځاي کښې صرف- دا نخښنه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سېلاب د غورځېدو) لهٔ مخې دلته پهٔ وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به پهٔ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا پهٔ وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې پهٔ ځاي يو بل سېلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پهٔ مصرعې کښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

په ځلورم اوږد رکني بحر کښې هم ځلورم اوږد رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا کارول شوے وو او په دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې هم هغه ځلورم اوږد رکن کارول شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه يوه بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق يواځې په وروستيني نيمګړي رکن کښې دے- د ځلورم اوږد رکني بحر نيمګړے رکن د درو سېلابونو وي او ځلورم يې لوېد وي خو د پنځم اوږد رکني بحر په وروستيني رکن کښې درې سېلابونه غورځېږي او نيمګړے رکن يې فقط د يوه سېلاب پاتې شي -

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر په دويم ښاخ کښې او دويمه مصرعه يې په دريم ښاخ کښې راځي - د رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو ځلور ښاخونه لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- له دغو تجربو ځخه يوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زياتولو سره يې يو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې اوږدوالې شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږې دي خو نن صبا دا رجحان په زياتېدو دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - پنځم اوږد رکني بحر (لومړے ماخ)

پۀ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پۀ پوره توګه او بل ځل د يوۀ سېلاب پۀ نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سېلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځۀ (۵) سېلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه

۲ مونږ همېشه ويشتي يو

۳ خپلو د شا نه

OWNED BY 0300 9792115

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړۀ و نۀ خوري

۲ نوره پۀ دې ګرانۍ کښې

۳ غريب به څۀ خوري

پۀ دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځۀ (۵) ، دويمه يې اووۀ (۷)او دريمه يې بيا پنځۀ (۵) سېلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پۀ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه یې د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دویمې مصرعې د تقطیع مشق د څلورم اوږد رکني بحر په لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دریمې مصرعې تقطیع به په دې ډول کېږي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

|کي له د چُا| نه - - -| لومړۍ مصرعه

|خپ لو د شُا| نه - - -| دریمه مصرعه

|------ نیمګړے رکن

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ |

|چې زړهٔ و نهٔ |خوري ---| لومړۍ مصرعه

|غ ریب به څهٔ |خوري ---| دویمه مصرعه

د تقطیع نه وروستو په عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هایکو لومړۍ او دریمه ، دواړې مصرعې ، په هم دې ښاخ کښې دي- د پای په رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سپلابونه (یو سپلابیز نیمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځهٔ سپلابیزې مصرعې وزن په څلورم خجن سپلاب باندې ولاړ دے - د دغې څلورم خجن سپلاب په ځای که سپک سپلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نهٔ شي ،خو که د سپکو سپلابونو په ځای خجن سپلاب وي نو هیڅ فرق نهٔ غورځوي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| په پوره توګه په دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سپلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره په بدلو او سندروکښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې په پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سپلابيزه مصرعه يې په دې دويم ښا خ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې په هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
را ته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزا ج غوندې نا زکه
د ا خلق پرخه ورته وايي
هغه په ځان کښې نۀ ځائېږي
سيال په سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ په رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

|چې زو ر وُي|چې ژ ړ وُي|مې - - -|

|را ته خپل زُور|د ح سن ښُا|يي - - -|

|استا د م زُاج|غون دې نا ز ُ|كه - - -|

|دا خ لق پُر|خه ور ته واُ|يي - - -|

|ه غه پۀ ځُان|كښې نۀ ځا ئُې|ږي - - -|

|سيال پۀ سن دُ|ره كښې يې ستُا|يي - - -|

ا------٢------ نيمګړے ركن

مونږه وينو چې پۀ دې تقطيع كښې د پاي ركن نه اخيريني دري (لسم ، يولسم او دولسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پۀ دې وجه د پاي ركن نه يو سېلابيز نيمګړے ركن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه نهۀ (٩) سېلابه راغله ا و خجن سېلابونه پكښې څلورم او اتم دي-

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اوږد رکني بحر (دريم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن ا ۲ ۳ ۴ | پهٔ پوره توګه پهٔ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوهٔ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره پهٔ بدلو او اولسې سندرو کښې ليد شي - د ټپې دواړې مصرعې پهٔ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دويمه (اوږده) ديارلس سېلابيزه مصرعه يې پهٔ دې دريم ښا خ کښې ده - د درويش درا ني يو غزل ، چې پهٔ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګرېوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاونده مات ښهٔ دي د دې سپرلي لاسونه
ما ستا د پاره مانۍ جوړه کړه لهٔ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه
دا ازادي ده چې هر څوک دې ربېي ژبې
دا اجازه نهٔ شته چې وکړي لاسونه
دومره به ياد سا چې بل پهٔ کا نهو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه
لهٔ ډېره وخته يو لهٔ بله ګيله من دي
زما درويش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر په رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ ´ | ۵ ۶ ۷ ۸ ´ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ´ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ´ |

| د ګل ګرې وُان | دے د ظا لُم | اغ زي لا سُو | نه - - - |

| خا ون ده مُات | ښهٔ دي د دُې | سپر لي لا سُو | نه - - - |

| ما ستا د پُا | ره ما نی جُو | ره کړه لهٔ ستُو | رو - - - |

| خپ لې جون ګُک | رې ل ره څُم | زخ مي لا سُو | نه - - - |

| دا ا زا دُي | ده چې هر څُوک | دې رې بي ژُ | بې - - - |

| دا ا جا زه نُهٔ | شته چې وکُ | ري لا سُو نه | - - - |

| دوم ره به یادُ | سا چې بُل | پهٔ کا ښو وُ | - - - |

| پر مخ د زمُ | کې هر س ړُے | ل ري لا سُو | نه - - - |

| لهٔ دې ره وُخ | ته یو لهٔ بُ | له ګي له مُن | دي - - - |

| ز ما در وېُش | ت شه ل مُن | س خي لا سُو | نه - - - |

نیمګړے رکن ۱ - - - - - - - - ۲ - - - - - - - ۳ - - -

OWNED BY 0300 9792115

مونږه وینو چې پهٔ دې تقطیع کښې د پاي رکن نه اخیریني دري (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پهٔ دې وجه د پاي رکن نه یو سېلابیز نیمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابه راغله او خجن سېلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - پنځم اوږد رکني بحر (لورم ماخ) : د

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځهٔ (۵) سپلابیزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځهٔ سپلابیزې مصرعې چې یوه پهٔ بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابیزه مصرعه تربنه جوړیږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوریزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسیکي شاعرانو پهٔ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا دے خو د دې سره سره مونږ پهٔ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

OWNED BY 0300 9792115

د محمد نوازخان طائر د یوهٔ نظم (طوفان را) ، چې پهٔ هم دغه بحر کښې دے، څخه لومړي پنځهٔ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ،ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پرقیږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بیدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړې
قبلې ته ګوره ، تورې وریځې
بیرغ پهٔ لاس کښې ، دي را روانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ کړو وروځو ، کښې يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې ښاخ پهٔ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| ه له تا دې | کړه - - - | ګو ره با ران | دے - - - |

| شا به مړ دې | کړه - - - | ګو ره طو فان | دے - - - |

| لړ شان ن ظرا | کړه - - - | اس مان پړ قې | دې - - - |

| د غه اس تا | زے - - - | د زول با ران | دے - - - |

| بز د له پا | سه - - - | اوس خو بې دار | شه - - - |

| د اس مان تن | در - - - | ما تې تم بې | کړې - - - |

| قب لې ته ګو | اره - - - | تو رې ور يئ | ځې - - - |

| بې رغ پهٔ لاس | کښې - - - | دې را ر وا | نې - - - |

| پهٔ ك ړو ورو | ځو - - - | کښې يې ورا نړ | دے - - - |

| پ کښې سې لاب | دے - - - | ترې نه ا مان | دے - - - |

۱ - - - - نيمګړے رکن - - - - - - - ۲ - - - - نيمګړے رکن

پهٔ دې قالب کښې مونږ ګورو چې څلورم اوږد رکن اول او دريم ځل پهٔ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پهٔ دويم او څلورم ځل پهٔ نيمګړي شکل کښې - لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده 'دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پهٔ وخت به

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پۀ پنځم سېلاب لږ وقفه کوي بیا به مخکښې پاتې مصرعه وایي- داسې مصرعه پۀ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې يې خجن سېلابونه ځلورم او دولسم دي خو د وېنا پۀ وخت به يو خجن سېلاب ځلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پنځم ماخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سېلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سېلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د ځلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس سېلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سېلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سېلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زياتېدو دے -

اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه　ساه مې دوېږي د ژوند پۀ لارکښې

د ګل پشانې هر يو ارمان مې　وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې

مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده　څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله

زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې

تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي　چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه

نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې　لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

جنانه راشه د خدا ای دپاره　زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم

هسې نه مړ يم چې تۀ را درو　حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې

ادريسه ورشه جنان خبرکړه　چې درومي دومره پۀ سفر لرے

بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي　څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

OWNED BY 0300 9792115

|۱ ۲ ۳ ۴ُ|۵| ۶ ۷ ۸ ۹ُ | ۱۰|| ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ُ| ۱۵ |۱۶ ۱۷ ۱۸ُ۱۹|۲۰|

|لۀ دې ماحُواله|لۀ دې رواُجه|　| ساه مې دوبُې|ږي|د ژوند پۀ لُارا کښې|

|د ګل پ شاُ انې|هر يو ارمُان|مې|　اوي نم رې ژُې|ږي|د ژوند پۀ لُارا کښې|

|مي نه پۀ لُ|رے|او نز دے نُۀ|ده|　|څۀ که ج داُ|شو مونږ يو تر بُ| له|

|زړۀ کښې ساتُم|دې|زړۀ کښې ساتُه|مې||وخت به تې رُې|ږي|دژوند پۀلُ|ارا کښې|

|تا خو به وُېل|چې|دا کې دے نُۀ|شي|　|چې تا زۀ پرېږُ|دم|تن هاج نُا|نه|

|نن را ته واُ|يې|پۀ ني مه لُار|ا کښې|　|لا رې دوې کُې|ږي|د ژوند پۀ لُار|ا کښې|

|ج نا نه راُ|شه| د خداي دپُا| ره|　| زړۀ مې در زُې|ږي|پۀ ځان ي رُې|ږم|

|ه سې نه مُړ|يم|چې تۀ راد روُ|　|حا د ثې کُې|ږي|د ژوند پۀ لُار|ا کښې|

|اد ري سه ورُ|شه|ج نان خ بُر|ا کړه|　|چې درو مي دُوم|ره|پۀ س فر لُ|رے|

|بيا دې قس مُت|دے|چې څۀ رادروُ|مي||څۀ را پې ښُې|ږي|دژوندپۀ لُار کښې|

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو په قالب کښې مو د نيمګړي رکن د يوۀ سپلاب دپاره فقط يوه هندسه رکن جوړکړ ے دے لکه |۵| ، |۱۰| ، |۱۵| ، او |۲۰| - مونږ به د ځان سره دا خبره په ذهن کښې ياده ساتو چې د يوې هندسې رکن نه درې سپلابونه غورځېدلي دي -

په دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن په پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بيا په نيمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سپلابه راغله او خجن سپلابونه يې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، ا و نولسم) دي- د دې بحر په څلورم ښاخ کښې خجن سپلابونه دوه وو -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه رکني بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو(درې سپلابیزو) رکنونو |ا ۲ ۳ |

څخه جوړيږي هغوي ته لنډه رکني بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو په ټولې شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه په اوږو کښې د مالګې برابره هم نۀ ده - د دغو رکنونو په تکرار سره چې کوم "اهنګ" پيدا کېږي هغه لۀ ساده وېنا نه ډېر لرے دے نو ځکه په دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي په خلاف د اوږد رکني بحرونو چې په هغوي باندې ژبه په اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو په لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې خجن سپلاب يې څويم دے او رکن پکښې کوم يو را دے - په دې وجه پېل لۀ هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سپلاب يې خجن وي - په دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډه رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډه رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نۀ وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو لۀ تېرېدو پس وده مومي يعني پوهه يا علم جمود نۀ قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت لۀ کبله د علمِ عروض په لړ کښې نوے دريافت داهم دے چې اوس لومړے لنډه رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

OWNED BY 0300.9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي۔

ا – ~~لومړے لنډ رکنې بحر (لومړے ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن ا ُا ۲ ۳ ا پۀ پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي۔

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې پۀ طور پۀ دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه پۀ جل جل جل
زلفې لري الول - ول - ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پاتې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري - الول - ول - ول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندينيو شعرونو څخه دوه شعرونه (دويم او څلورم) د لړ بدلون سره ليکم چې هره مصرعه يې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځاي شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ يو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دريم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) يې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري . اوس دغه شعرونه د عروضو پۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ورُان	به	کړي	وُا	ره	پۀ	جُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-
پُا	تې	به	شُي	پۀ	يو	ځُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-

۱ ۲

نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ~~لومړے لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ

کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | پۀ پوره توګه درې ځله تکرار

کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سپلاب نيمګړے رکن هم غواړي -

مصرعه يې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې

لومړے ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډ رکني بحر پۀ شروع کښې ليکلې شوو د

محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړے او دريم) يو

ځل بيا دلته وړاندې کوم ، کوم چې پۀ هم دغې دويم ښاخ کښې

دي :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار

OWNED BY 0300 9792115

سوال نۀ جواب وي، نۀ دار و مدار

ماه د فلک دے که جن که ملک

لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ پۀ عروضي پيمانه ګزوم :

|۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

|خوند ک وي | چين پۀ ج | بين د ن | ګار - - |

|سوال نۀ ج | واب وي نۀ | دا رو م | دار - - |

|ماه د ف | لک دے که | جن که م | لک - - |

|لمر که ق | مر که س | ما که س | مک - - |

۱ ۲ ۳ نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باندیني بحث په رڼا کښې د تقطیع دې تجربې ته که په غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ په معیار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ)~~ : په دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | په پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوۀ سپلاب نیمګړے رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور په پورتنیو دوو (لومړے او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سیلابونو پورې اوږدې شي :

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چین په جبین د نګار همېشه
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ په رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

|۱ ۲ ۳| ۴ ۵ ۶| ۷ ۸ ۹| ۱۰ ۱۱ ۱۲| ۱۳ ۱۴ ۱۵|

|خوند ک وي|چین په ج|بین د ن|ګار ه مې|شه - -|

|سوال نۀ ج|واب وي نۀ|دار و م|دار ه مې|شه - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا ماه د ف ا لُک دے که ا جُن که م ا لُک دے ج انُان – – ا

ا لمُر که ق ا مُر که س ا مُا که س ا مُک دے ج ا نُان – – ا

ا ۲ ۳ ۴ نیمګړے رکن

پۀ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سپلابونه لري - خج یې د لومړي سپلاب نه شروع کیږي او بیا یې هر دریم سپلاب خجن دے پۀ هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن پۀ پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او پۀ اخیر کښې د یوۀ سیلاب پۀ نیمګړي صورت کښې را دے-

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن ا ا ۲ ۳ ا چې دویم سپلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړیږي- د دې رکن لومړے او دریم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پۀ مصرعه کښې تکرار کیږي نو پۀ پوره توګه تکرار کیږي او نیمګړے رکن نۀ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – ~~دويم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~: په دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن په پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نۀ غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځۀ (۵) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم او پنځم دي- اوس په دې ښاخ کښې شوے يو خپل غزل وړاندې کوم :

هغه نۀ څۀ کار کړي
نۀ کار نه انکار کړي
هر کار نه اسان دے
تنقيد چې بسيار کړي
د غم استقبال کښې
خوشي کله بار کړي
اغيارنه به څوک کړي
ګيله يار لۀ يار کړي
سالک بيړندے دے
خو وار ته به وار کړي

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطيع د پاره د دې ښاخ په رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ُ ۳ | ۴ ۵ُ ۶ |

| ه غُه نۀ | څۀ کُار کړي |

| نۀ کُار نه | ان کُار کړي |

(c) ketabton.com: The Digital Library

| هر کُار نه | ا سُان دے |

| تن قيُد چې | بس يُار کړي |

| د غُم اس | تق بُال کښې |

| خو شُي ك | ډه بُار کړي |

| اغ يُار نه | به څُوك کړي |

| ڪي لُه يار | لۀ يُار کړي |

| سا لكك بۍُ | ړن دُے دے |

| خو وُار ته | به وُار کړي |

۱-------۲

OWNED BY 0300 9792115

۲ – ~~دويم لنډ رکني بحر (دويم ښناخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کيږي ا و نيمګړے رکن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سپلابه وي خو اتۀ (۸) سپلابه هم کېدې شي- خجن سپلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ کښې شوے خپل يو غزل وړاندې کوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا

د قرب مساوي شي هجرا ن بيا

چې غم شي د زغم نه با هر نو

ضرور سو د ا يي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
په عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې لهٔ تندې و چېړي
مګر که ساقي شي اسمان بیا
سالِک د زړهٔ ملک جوګه نهٔ دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس يې د دې بناخ په رکنونو کښې ځایوم ؛

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

یو ځُل چې	را ضُي شي	ج نُان بیا
د قُرب م	سا وي شي	هج رُان بیا
چې غُم شي	د زغُم نهٔ	با هُر نو
ض رُور سوا	دا يُي شي	ا ن سُان بیا
چې ذُوق او	اخ لُاص را	پي دُا شي
په عُشق کښې	کا فُي شي	سا مُان بیا
چ مُن مې	لهٔ تُن دې	و چُې ړي
م ګُر که	سا قُي شي	ا س مُان بیا
سا لُک د	زړهٔ مُلک جوا	ګه نُهٔ دے
پ کُښې چې	جا رُي شي	بح رُان بیا

۱ـــــــــــ۲ـــــــــــ۳

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دويم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : پهٔ دې ښاخ کښې دويم لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نيمګړے رکن هم نهٔ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو يولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم ، پنځم ، اتم اويولسم دي - اوس پهٔ دې ښاخ کښې د امر دين شاعر لهٔ يوې اولسي سندرې څخه پنځهٔ مصرعې دلته را اخلم :

غريب ا مر د ينه يغبا ل دي کوټه شو

چې يار نازنين اوس لهٔ تا بېګا نه شو

ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته

مطرب حوا له کړم سارنګ و طبلې ته

بلبل ر و ا نه کړمه با غ و باغچې ته

اوس يې د عروضو پهٔ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ´۲ ۳ | ۴ ´۵ ۶ | ۷ ´۸ ۹ | ۱۰ ´۱۱ ۱۲ |

| غ رِيب ا | مر دِي نه | يغ بُال دي | کو ټُه شو |

| چې يُار نا | ز نُين اوس | لهٔ تُا بې | ګا نُه شو |

| سا قُي رخ | صت رُا کړ | چې ځُه مې | خا نُې ته |

| مط رُب ح | وا لُه کړم | سا رُنګ و | طب لُې ته |

| بل بُل ر | وا نُه کړ | مه بُاغ و | باغ چُې ته |

۱-------۲-------۳-------۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لنډ رکني بحر

دا بحر د دريم لنډ (درې سپلابيز) رکن | ا ٢ ٣ُ |چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخير رکن نه يې دوه سپلابونه غورځېږي نو نيمګړے رکن يې تش د يوۀ سپلاب پا شي-

کله چې مونږ د يوۀ بحر تر ټولو لنډ يا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغۀ بحر د يوۀ پوره رکن او بل د نيمګړي رکن سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لۀ مخې اوس چې د دريم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ يا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د يوۀ پوره رکن (درې سپلابيز) او بل د يوۀ سپلاب نيمګړي رکن سپلابونه سره جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم پۀ دې ډول چې پۀ دې څلورو سپلابونو کښې دريم سپلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دريم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پۀ څلور سپلابه مصرعه کښې يې دريم سپلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پۀ يوۀ شان داسې وي :

| ا ٢ ٣ُ ٤ |

اوس به دا ابهام پيدا کېږي چې يوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دريم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ پۀ جوړولو کښې به دريم لنډ رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يو ځل پۀ يوۀ سيلابيز د نيمګړي شکل پۀ توګه تکرار کيږي نو بيا به د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سپلابه راشي او د دريم اوږد رکني بحر سره به يې توپير (فرق) ښکاره شي -

۱ - دريم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ) : د پورتني بحث پۀ رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړيږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره ډول او يو ځل پۀ يوۀ سپلابيز نيمګړي ډول تکرار کيږي - مصرعه يې اووۀ (۷) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه

OWNED BY 0300 9792115

پکښې دريم او شپږم وي - پۀ دې ښاخ کښې شوے يو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مريد د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګنا ه ګا ر مقتد ي يم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه راياده
دځواني چې مابنام دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکؔ یارته اشعارکښېږي
ور لیږي سلام دے

د لوستلو نه پس يې اوس د دي ښاخ پۀ عروضي سانچه
کښېږي اچوم :

۱ ۲ ۳ُ	۴ ۵ ۶ُ	۷ ۸ ۹ُ
د ا قاُ	ستا م قاُم	دے- -
د ز ماُ	د غ لاُم	دے- -
چې م ريُد	د م راُد	شم - -
د ط لُب	مې ان جاُم	دے- -
گ نا ه گاُر	مق ت دي	يم - -
م حب بُت	مې ا ماُم	دے- -
اوس تو بهُ	شوه را ياُ	ده - -
د ځوا نئُ	چې ما ښاُم	دے- -
سا لک ياُر	ته اش عاُر	کښېږي - -
ور لي ږُ	س لاُم	دے- -

ا ــــــــ ۲ ـــــ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ~~دريم لنډ رکني بحر (دويم ښاخ)~~

بحرِ خفيف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه يو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زيات مشهور دے-د بحرِ خفيف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات يې زيات استعمال کېږي - د دې بحر يولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (يوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زيات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفيف کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دريم لنډ رکني بحر" په دويم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له يوه غزل نه اخيستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دريم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او يو ځل په يوه سپلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې لس (۱۰) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دريم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ويئلې شوي دي- دلته د نمونې په حيث د حاجي استرانه بلوچستاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لومړۍ نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي

د بهار موسم را خزان ځي

بوراګان نن د ګل کړي سپلونه

عندلیب په باغچې کښې خندان ځي

طبیبان د عالم سو بې خونده

له علاج یې واپس بیماران ځي

د ترکانو پر ملک لوي خطر دے

نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي

په دنیا کښې هر خوا خرخشې دي

ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ په عروضي ساخت کښې ګورم :

|۱ ۲ ۳، | ۴ ۵ ۶، | ۷ ۸ ۹، | ۱۰ ۱۱ ۱۲، |

| بل ب لُان | نن پر لُور | د بوس تُان | ځي - - |

| د ب هُار | مو سم رُا | خ زُان | ځي - - |

| بو را ګُان | نن د ګُل | کړي سپ لُو | نه - - |

| عن د لیُب | په باغ چُې | کښې خن دُان | ځي - - |

| ط بي بُان | د عا لُم | سو بې خوُن | د ه - - |

| له ع لُاج | یې وا پُس | بي ما رُان | ځي - - |

| د تر کُا | نو پر مُلک | لوي خ طُر | دے - - |

(c) ketabton.com: The Digital Library

ا نن ع رُاق ا ځي کا بُل ا ځي اې رُان ا ځي - - ا
ا پهٔ دن یُا ا کښې هر خوُا اخر خ شُې ادي - - ا
ا تهول قو مُوا نه د جُنګ ا پر مي دُان ا ځي - - ا
ا ـــــــــ ۲ ــــــــ ۳ ـــ نیمګړے رکن

~~۳ - دریم لنډ رکني بحر (دریم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن ا۱ ۲ ۳ ا چې دریم سېلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پهٔ پوره ډول او يو ځل پهٔ يوهٔ سېلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تهٔ مې ګل زهٔ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تهٔ د بل شوے جنانه خو زهٔ به تل ستا يم
ستا دلارې اغزي پهٔ خپل زړهٔ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پهٔ هر هغه درد وياړم
د ملا ل پهٔ دا حا ل سرو کال زهٔ رضا يم
دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته
چې غوږ نهٔ تهٔ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم
ته د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې د ځایولو کوشش هم وکړم :

|۱ ۲ ۳ُ |۴ ۵ ۶ُ |۷ ۸ ۹ُ |۱۰ ۱۱ ۱۲ُ |۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

تۀ مې ګُل	زۀ بل بُل	ستا د مُخ	ص فت وُا	یم – –
تۀ د بُل	اشوے ج نُا	نه خو زُۀ	به تل ستُا	یم – –
ستا د لُا	ارې اغ زُي	پۀ خپل زړُۀ	کښې ران غُا	ړم – –
چې وي ستُا	پر نا مُه	پۀ هر هُ	غه درد ویُا	ړم – –
د م لُال	پۀ دا حُال	س رو ګُل	زۀ ر ضُا	یم – –
دا خ بُ	ره تر لمُر	هم رو ښُا	نه د ه مُا	ته – –
چې غوږ نُۀ	ني تُۀ	ز ما شُور	او غو غُا	ته – –
خو در وېُش	به ه مېُش	بیا هم دُا	سې لګ یُا	یم – –
تۀ د بُل	اشوے ج نُا	نه خو زُۀ	به تل ستُا	یم – –

۱-------۲--------۳-------۴-----نیمګړے رکن

ناویئلي دې پاتې نۀ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم دیارلس (۱۳) سېلابونه لري او دا لنډه رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې دویمه مصرعه پۀ دې ښاخ کښې ځکه نۀ ځائیږي چې د هغې خجن سېلابونه بېل دي او د دې ښاخ بېل دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ ليک یاکتابيات (Bibliography)

۱ -عروض و بديع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۀ اردو پېښور يونيورسټي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفيع الدين هاشمي ، سنګ ميل پبليکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹٦۷ ء اغا صادق حسين،کوټه-

۴ - پښتو عروض ، درويش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دويم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زيار ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاريخ ۲۰۰٦ ء (ايم اې پښتو او سي ايس ايس لپاره) ، پروفېسر حنيف خليل، يونيورسټي پبليشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز ایجنسي جمرود نیو مارکیټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نثر ۲۰۱۱ ء، www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (څوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر ښېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنۍ د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند درویزه باباؒ ، دویم ایډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء -

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء / ۱۳۹۱
ل -
۱۴- دیوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانۍ
، پېښور
۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ، غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -
۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -
۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،
۲۰۱۰ ء، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -
۱۹ - غزو ، امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن
۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -
۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور -

۲۱ - بنګالۍ سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه پهٔ پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خيبر مېل پرېس پېښور -

۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء، منظور عام پرېس پېښور-

۲۳ - ژغژغهٔ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء، خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -

۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء، دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا -

۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب

۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -

۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکؔ -

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library